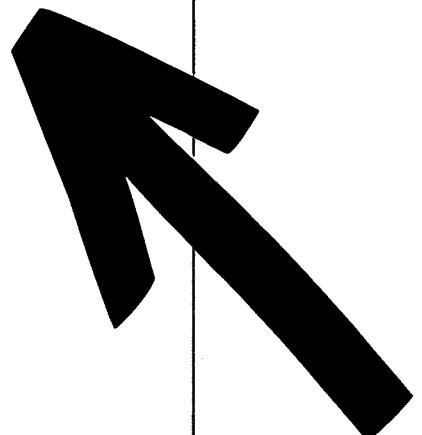

בדואים ובדואים – פלאחים בתהlixir העיור בנגב

יוסף בן-דוד ועמירים גונן

מכון פלורסה היימר למחקרים מדיניות

מכון פלורסהיימר למחקרים מדיניות

בדואים ובדואים-פלאחים בתקليف העיר בנגב

יוסף בן-דוד ועמי רם גונן

ירושלים, Mai 2001

THE FLOERSHEIMER INSTITUTE FOR POLICY STUDIES

The Urbanization of the Bedouin and Bedouin-Fallakhin in the Negev

Yosef Ben-David and Amiram Gonon

עריכת לשון: יהודית שטרונברג
עורכת אחורנית: שונגמייט קרין
הכנה לדפוס: רותי לרנו¹
הדפסה: דפוס אחוה בע"מ

פרסום מס' 3/29

ISSN 0792-6251

© 2001 מכון פלורשטיימר למחקרים מדיניות בע"מ
רחוב דיסקין 9 א', ירושלים 96440 טל: 02-5666243 פקס: 02-5666252
office@fips.org.il
www.fips.org.il

על המחבר

ד"ר יוסף בן-דוד – חוקר החברה הבדוית ותרבותה. פרסם ספרים ומארקים על נושאים אלה. פרופ' עמירם גונן – פרופסור לגאוגרפיה באוניברסיטה העברית בירושלים וראש מכון פלורטהיימר למחקרים מדיניות.

על המחבר

במסגרת תכנית המחקרים של מכון פלורטהיימר למחקרים מדיניות על העברים בישראל הכננו יוסף בן-דוד ועמירם גונן מחקר על תחילן העירו בקרבת האוכלוסייה הערבית-בדוית בגין מבחן הבחינה החברתיות-תרבותית. המחקר מעלה כי קיימים הבדלים משמעותיים בין שתי קבוצות המוצא הראשיות בקרב אוכלוסייה זו, אשר נבדלות בתרבותתן ובאורחות חייהם – הבדוים והבדואים-פלאחים. עד שנות השבעים היו הבדואים-פלאחים בני-חסותם של הבדואים. בעקבות הקמה של העירות הבדואיות החדשניות בגין היו אלה הבדואים-פלאחים אשר נתנו לעברו אליהם מן הפזרה בהשוואה לבדואים, אשר ואו עיריות אלה כבלתי הולמות את אורחות חיים ושאיופיתיהם ליישובים כפריים. כתוצאה לכך יצאו רוב הבדואים-פלאחים להשתקע בעיירות ואילו רוב הבדואים נשאו בפזרה. החיים בעיירות החדשניות זרעו את תחילן האמנציפציה של הבדואים-פלאחים מחסוטם של פטונייהם לשעבר הבדואים. כך בל' משימות היה העירו לגורם חשוב לתמורות מבניות חשובות בקרבת האוכלוסייה הערבית-בדוית בגין. החיים בצדוחה של שתי קבוצות המוצא ביישובים בהם מתקיימת מסורת מוניציפלית, עשתה את הבדואים-פלאחים לבני-תחרויות ושותפים במשחק הדמокרטטי של השלטון המקומי דבר שהיו מנוועים ממנו עת ישבו מחוץ לעיירות, כאשר המנהיגות הבדואית החזיקה בידיה את מוסרות השלטון הפנימי. הבדואים, שנשארו בפזרה ונמנעו עד כה מהשתקע בעיירות, מבקשים לעצם יישובים כפריים בהם יוכל לנחל את חיים במסגרות שבטיות הומוגניות משליהם ללא תחרויות עם מי שלא מזמן היו בני-חסותם.

על המכוון

המודעות בדבר חשיבותו של מחקר מכון למדיניות גוברת והולכת, לא רק בקרבת חוקרים וקובעי מדיניות אלא גם בקרבת קרנות ציבריות ופרטיות. קרן פלורטהיימר, שבראשה עומד ד"ר סטיבן ה' פלורטהיימר, יזמה את ייסודה של מכון מחקר שייתרכז במחקריהם העוסקים בסוגיות-מדיניות ארוכות טווח. מטרתו הבסיסית של המכון היא לחזור תהליכיים יסודיים שייעסיקו את קובעי המדיניות בעtid, לנתח את המגמות וההשלכות ארכוטicas הטווח של תהליכיים אלה ולהציגו לקובעי המדיניות חולפות של מדיניות וסטרטגייה. תחומי המחקר המתנהל במכון הם: יחסית, חברה ומדינה בישראל; מمثال ופיתוח מקומי בישראל; תכנון מרחביב בישראל; העברים בישראל.

חברי הוועד המנהל של המכון הם: ד"ר סטיבן ה' פלורטהיימר (יו"ר), עו"ד י' עמייחוד בן-פורת (סגנו יו"ר), מר דוד ברודט, לשעבר מנכ"ל משרד האוצר ומר הירש גודמן, העורך-מייסד של ה"ג'רוזלם ריפורט". ראש המכון הוא פרופ' עמירם גונן, מן המחלקה לגאוגרפיה באוניברסיטה העברית בירושלים. משנה לראש המכון הוא פרופ' שלמה חסונן, מן המחלקה לגאוגרפיה באוניברסיטה העברית בירושלים.

מכון פלורשטיימר למחקרים מדיניות

רשימת פרסומים על העربים בישראל

- .1 מגמות בתפרוסת האוכלוסייה הערבית בישראל, עמירים גונן וואסם חמאיסי, 1992.
- .2 מרכז פיתוח חכמים משותפים ליישובים יהודים וערביים בישראל, עמירים גונן וואסם חמאיסי, 1992.
- .3 לקרأت בסיסי חבלי לפיתוח וניהול ביוב ביישובים הערביים בישראל, וואסם חמאיסי, 1993.
- .4 לקרأت מדיניות של מוקד עיר לאוכלוסייה הערבית בישראל, עמירים גונן וואסם חמאיסי, 1993.
- .5 העربים בישראל בעקבות כינון השלום, עמירים גונן וואסם חמאיסי, 1993.
- .6 מתכנון מגביל לתכנון מפתח ביישובים ערביים בישראל, וואסם חמאיסי, 1994.
- .7 עידוד הייזמות ביישובים הערביים בישראל, דן צ'מנסקי וואסם חמאיסי, 1994.
- .8 סוגיות בתכנון ובפיתוח יישובים בשותה הפלסטינית המתהווה, וואסם חמאיסי, 1994.
- .9 מערכת החינוך הערבי בישראל : מגמות וסוגיות, מאג'ד אלחאג', 1994.
- .10 ביזור התכנון ברשותות מקומיות ערביות בישראל, דוד גאנדר-קלוזנר, 1994.
- .11 מערכת החינוך הבדוית בנגב: המיציאות והצורך בקידומה, יוסף בן-דוד, 1994.
- .12 העربים בישראל בשוק העבודה, נח לויין-אפשטיין, מאג'ד אלחאג' ומשה סמיונוב, 1994.
- .13 הכתנת תוכניות לימודים במערכת החינוך הערבי בישראל: תmorות והמלצות, מאג'ד אלחאג', 1994.
- .14 לקראת חיקוק השלטון המקומי ביישובים הערביים בישראל, וואסם חמאיסי, 1994.
- .15 יהודים וערבים בשכונה מעורבת ביפו, אורלי הדס ועמירים גונן, 1994.
- .16 פיתוח תשתיית התחרובה ביישובים הערביים בישראל, וואסם חמאיסי, 1995.
- .17 החינוך בקרוב העربים בישראל, מאג'ד אלחאג', הוצאת מאגנס ומיכון פלורשטיימר, 1996.
- .18 לקראת בנייה רוויה ביישובים הערביים בישראל, יצחק שנל ואמין פארס, 1996.
- .19 ערים פלסטיניות חדשות בצד קיימות, וואסם חמאיסי, 1996.
- .20 מדיניות השיכון והערבים בישראל 1948-1977, זאב דזונקה, 1996.
- .21 הבדלים במשאבים וב hasilגים בחינוך הערבי בישראל, ויקטור לביא, 1997.
- .22 המתח בין בדויה הנגב למדיינה: מדיניות ומציאות, אביגיון מאיר, 1999.
- .23 דרך 6 והיישובים הערביים: איום או מנוף? לואסם חמאיסי, 1999.
- .24 בדוים ובדוים-פלאחים בתהליכי העירו בנגב, יוסף בן-דוד ועמירים גונן, 2001.

תוכן העניינים

7	 מבוא: שימושו והשלכותיו של תהליך העיר בעניבת
8	השלכות העיקריות של האבחנה בין בדויים-פלאחים
8	ב. בדויים - בעיקר בפוזה, ובדוים-פלאחים - בעיקר בעיירות
9	ב. האצת האמנציפציה של הבדויים-פלאחים
9	ג. יחסים חווים בין בדויים-פלאחים לבדויים - תחרות תוך שיתוף
10	משמעותם לתכנון
12	 בדויים וbedoים-פלאחים מבט היסטורי
12	היחסים בין נודדים לפלאחים בעולם العربي
13	היחסים בין בדויים לbedoים-פלאחים בעניבת
18	 עיר מفرد בין בדויים לbedoים-פלאחים
18	הקמת העיירות הבדויות החדשנות
21	דפוסים גאוגרפיים של עיר דיפרנציאלי
22	הסיבות להימנעות הbedoים מהשתקע בעיירות
23	א. חשש של הbedoים מפגיעה בהסדר הקרכעות
23	ב. היצמדות למסורת
24	ג. זכות וראשונים למי: לbedoים או לbedoים-פלאחים?
26	ד. הימנעות משכנות מיידית עםbedoים-פלאחים
27	הבדלים בין-שבטיים בתהליכי ההשתקעות בעיירות
33	 יחסים מתחים בעיירות
33	מתחים בין בדויים לbedoים-פלאחים בעירה חורה
35	קשישים בשילוב חברתי-תרבותי
36	 תחרות ושיתוף במישור המוניציפלי
36	תחרות אקלטורלית בזירות השלטון המקומי
39	קוואליציה במקום אינטגרציה
42	א. קוואליציות בדויות-פלאחים ברוח ובותל-שבע
44	ב. קוואליציה בדוית וbedoית-פלאחים בסיסיפה
45	ג. בכורה בדוית-פלאחים בלקיה ובעורען
46	 סיכום ומסקנות
50	 רשות מקורות

לוחות ומפה

- לוח 1: שבטים בדואים ושבטים בדואים-פלאחים בנגב, 1999

לוח 2: האוכלוסייה הבדואית והבדואית פלאחית בעיירות ובפזרה, 1998

לוח 3: משקי בית בעיירות הבדואיות בנגב לפי קבוצת מוצא, ספטמבר 1999

לוח 4: אוכלוסיית השבטים הבדואים והבדואים-פלאחים בנגב, בפזרה ובעיירות, 1998

מפה 1: עיירות ומתחמים שבתיים של האוכלוסייה הערבית-בדואית בנגב

מבוא: משמעותו והשלכותיו של תהליך העיור בנגב

מאז אמצע שנות הששים עסקה מדינת ישראל בתהליך של יישוב האוכלוסייה הערבית-בדויה בנגב בספר 'ישובים עירוניים חדשים', הידועים בשם העממי – 'העיירות הבדויות'. מתחילה, רצוף תהליך זה בעיות רבות ומכשלות קשות. אחת הסיבות לבעיות ולקשיים אלה כרוכה בהרכבה התרבותית-חברתית של האוכלוסייה הערבית-בדויה בנגב. שלא כמו שבטי הבדואים בצפון הארץ, של אחד מהם מהווה קבוצה תרבותית הומוגנית, הנבדלת באופן תרבותי מתושבי הכפרים (הפלאחים) ומתושבי הערים, האוכלוסייה הערבית-בדויה בנגב היא הטרוגנית מן הבחינה התרבותית. באוכולוסייה זו מתגוררות, זו לצד זו, שתי קבוצות תרבותיות: הבדואים, הידועים 'מקוריים', 'טהורים' או 'אמיתיים', והבדואים-פלאחים, שהסתפחו אל הבדואים במהלך מאותים השניים האחרוןות ומצאים מן הכפרים ومن הערים שבשוליו הנגב וכן מצרים, מירדן ואף מארצאות המغرب (מרקס, 1974). הבדואים היו הראשונים להשתקע בנגב; הבדואים-פלאחים הגיעו לאחר מכן. ולכן, בעוד רוב היחידות ותת-היחידות השבטיות הבדואיות נמצאות ייחידות ותת-יחידות שבטיות ומשפחתיות של בדואים ממוצא פלא希.

כדי להקל על הדיון בחיבור זה ולמען הפשטות, ננגן על פי המקובל בשטח ונקרא 'בדואים' למי שמזההים כבדואים במקורם, ו'בדואים-פלאחים' למי שהבדואים מייחסים להם מוצא פלא希. לשתי הקבוצות יחד נקרא 'האוכלוסייה הערבית-בדויה'. את היישובים העירוניים החדשניים שקמו בנגב מאז שנות הששים נenna בשם השגור 'העיירות הבדואיות' או 'העיירות', מלבד להתחשב בהרכבת התושבים לפי מוצאים הגנאלוגיים. ראוי להדגיש, כי שתי הקבוצות הן חלק מן האוכלוסייה הערבית-הפלסטינית בישראל ובשטחים.

עד שנות הששים, שררו בין שתי הקבוצות יחסים של פטرونנות וחסוט. הבדואים-פלאחים היו בני חסוטם של פטロניותם, הבדואים המקוריים, וקיבלו על עצמן פטرونנות זו, תוך הכרה בעליונות מעמדם של הבדואים בנסיבות השכתיות השונות. הפטرونנות הייתה על בסיס שבטי. כל משפחה או חמולה מוצאה פלא希 נספהה לשבט בדווי מסויים והייתה בת חסותו של ראש השבט. יחסי פטرونנות-חסות התקיימו גם ברמה של יחידה שיוונית בדוית, מצומצמת יותר מזו השבטית, קרי: בית-האב, החמולה או המשפחה המורחבת.

בין שתי קבוצות התרבותות האלה, הבדואים והבדואים-פלאחים, התקיימו במשך שנים רבות יחסי אמביולנטיטים – איבה תרבותית וחברתית, מחד גיסא, וסימביוזה תפקודית

מבחןיה כלכלית וביטחונית, מайдך גיסא. אולם תמיד נשמרה אבחנה ברורה בין שתי הקבוצות, הן מבחינה תפקודית-כלכלית והן מבחינה חברתית-תربותית. עם זאת, ראוי להזכיר, כי הבדואים-פלאחים, לאחר שיישבו בקרוב הבודאים המקוריים במשך דורות רבים, יימצאו ובירם ממנהגי התרבות של הבודאים והטמעו אותם בתוכם. כתוצאה מתחילה הטעמה, קשה לעתים למי שאינו חי בקרוב האוכלוסייה הערבית-בדואית להבחין בחיה היום-יום בין מי שהוא בדואי במצוותו לבין מי שהוא במצואו, אלא אם כן ידועים שמו של בית האב, שם החמולה או שם השבט – פרט המסייע בברור את המוצא.

הבודאים והבדואים-פלאחים, שני רכיבי המוצא הראשיים בקרוב האוכלוסייה הערבית-בדואית בנגב, שומרים בדקות על האבחנה ביניהם עד ימינו אלה. עיידו על כך הכנויים הנלוויים לכל אחת משתי הקבוצות. כינויים אלה הם רבים, אך העיקריים שביניהם מתייחסים אל גזע העור האופייני לכל אחת מן הקבוצות. הבדואים-פלאחים מכנים את הבודאים בשם 'סומלאן' ('שחררים'); הבודאים מכנים את הבדואים-פלאחים בשם 'חוואראן' ('אדמוניים'). לאבחנה בין שתי הקבוצות היו השלכות רבות על תחילה השתקעות בעיות. מחקר זה מתמקד בשיטות השלכות אלה ובמשמעות שיש להן ביחס לעיצוב המדיניות העתידית של תחילה ההתיישבות המתוכננת בקרוב האוכלוסייה הבדואית בנגב.

השלכות העיקריות של האבחנה בין בדואים לבודאים-פלאחים

נקדים ונציגים במובואה זה שלוש השלכות העיקריות של האבחנה בין בדואים לבודאים-פלאחים על דפוסי ההשתקעות של האוכלוסייה הערבית-בדואית בעיות החדשנות בנגב.

א. בדואים – בעיקר בפוזורה, ובודאים-פלאחים – בעיקר בעיירות

בראשית תחילה ההתיישבות בעיירות הבודאיות נרתמו הבדואים-פלאחים לתחילה ההשתקעות ביישובים אלה, ואילו הבודאים היסטו מלהצהר למגמה זו. רובם העדיף להישאר בפוזורה הבדואית, בהם מאהלים מפוזרים על פני צפון-מזרחה הנגב, אשר עם השנים היו למקבצים קטנים של פחוונים, צרייפים ובתיים. נראה כי כתוצאה מכך התגבש והלך דפוס גאוגרפי חדש בקרוב האוכלוסייה הערבית-בדואית בנגב. אם במשך דורות רבים התגוררו הבודאים והבדואים-פלאחים בATYPE אחת, בשל אופיים של יחס הפטרונות-חסות ושל התלות הכלכלית ההדדית ביניהם, הרי שבעמץ הזמן התחוללה הפרדה מרכזית ניכרת ביניהם. הבדואים-פלאחים הם חיים בעיקר תושבי עיירות, ואילו רוב הבדואים יושבים עדין מחוץ לעיירות, במקבצים יישובים זעירים או גדולים יותר, המפוזרים על פני צפון-מזרחה הנגב. בשל הפיזור הרוב של מקבצים יישוביים אלה הם מכונים יחד בשם 'הפוזורה הבדואית' או בקיצור 'הפוזורה'.

ב. האצת האמנציפציה של הבדוים-פלאחים

המעבר לעיירות גורם לקפיצה מדרגה בתהליך האמנציפציה של הבדוים-פלאחים. במהלך שנות הששים, לאחר הקמת הערים חדשות, מכורה המדינה מגרשים במלחים נוחים, ובתילה אף בתשלומים, לכל מי מקרוב האוכלוסייה הערבית-בדוית בנגב, בדוים או בדוים-פלאחים, שהיו מעוניינים להתיישב ביישובים מתוכננים אלה. כך הפכו בראשונה הבדוים-פלאחים שהתיישבו בעיירות לבני קרקע משליהם. ממעמד של מחוסרי קרקע הם עלו למעמד של בעלי 'טריטוריה משפחתייה'. את מעמדם החדש לא קבע רק ערכם הכספי של מגרשי הבניה שקיבלו אלא אף ערכם הסמלי, שהוא בעל משקל רב ביותר בעיני הבדוים וב уни הבדוים-פלאחים. בעיני הבדוים, אדם ללא אדמה הוא משולל מעמד, ונחיתות זו תרדוו אותו תמיד. הבעלות על הקרקע, שאיתה יכול הבדוים-פלאחים למשבב עיריות, הייתה מרכיב חשוב בהערכת החברה הערבית-בדוית בגבג.

המגורים בעיירות העניקו למי הגיעו בהן זכות להשתתף בחירות המקומיות וליטול חלק מלא בניהול החיים המוניציפליים. בעיירות חדשות, אין הבדוים-פלאחים תלויים יותר בבדוים לצורך פרנסתם מחקלאות או ממקנה, ויחסם החסוט-פטרונוגות שוב אינט מתקיים, שכן הבדוים-פלאחים החלו משתלבים ביותר בשעת כלכלת האזרות. רבים מן הבדוים לא קיבלו באחדה רבה את הזכות שניתנו לבדוים-פלאחים – זכות הקניין על מגרשי בניה וכן הזכות לבחור ולהיבחר במסגרת השלטון המקומי – לאחר שבמשך דורות היו הבדוים בעלי הזכות היחידים בקרב האוכלוסייה הערבית-בדוית בנגב.

ג. יחסים חדשים בין בדוים-פלאחים לbedoים – תחרות תוך שיתוף

לאופיו החברתי-תרבותי של תהליכי ההתיישבות של האוכלוסייה הערבית-bedoית בעיירות חדשות יש השלה נספה, הנגורת משתי הנסיבות הקודמות – היחסים שנוצרו בין הבדוים-פלאחים לbedoים בעיירות חדשות. אותם בדוים שככל זאת עברו להשתקע בעיירות מוצאים עצמים בתנאים תרבותיים-חברתיים חדשים. משקלם הדמוגרפי של הbedoים-פלאחים בעיירות גדול והולך, בעוד שמעמדם הפטורי של הbedoים והבלעדיות שלהם בהם בבעלויות על הקרקע נשחקים והולכים. המגורים של בדוים ושל בדוים-פלאחים בATYPE אחת ביישובים החדשניים הפכו לדורי מתח. מצב זה מעורר תסיסה ותחרות בין שתי הקבוצות על השליטה בעמדות כוח שלטוניות וככליות בעיירות. התחרויות מלוהו לעתים בשיתוק החיים המוניציפליים ובשיתוק היחסים החברתיים. אך עם זאת, צומחות מדי פעם מסగות של שיתוף פעולה בין בדוים-פלאחים לbedoים, בעיקר במישור הפוליטי. קואליציות אלקטוראליות בין בדוים לbedoים-פלאחים נוצרו בשנים האחרונות בכמה מן הערים חדשות, וכך רבים המקרים של חציית גבולות שוכנים בעת ההצבעה בחירות – בדוים-פלאחים הצבעו עבור מועמד בדווי, ואילו בدواים הצבעו עבור מועמד בדווי-פלאחי. יש להזכיר, כי קואליציות אלקטוראליות שכאה לאין קבאות אלא מזדומות, והן משנות את הרקון בהתאם לנטיות הפוליטיות ולאינטראסים המיידיים.

משמעות לתוכנו

למגורים של בדווים ובדוים-פלאחים באוטה עיירה, ולעתים אף באותה שכונה, יש מחד חברתי ופוליטי בשלב היסטורי-תרבותי זה, שבו קיימת עדין אבחנה ברורה ומלאת מתח ותחרות, לעיתים אף עינויות, בין שתי הקבוצות. על כן, יש מקום לבחון מחדש את המשך יישום הרעיון של יצירת יישובים הטרוגניים עבור האוכלוסייה הבדוית בוגב, על שני רכיביה התרבותיים הראשיים. מוצע כאן להרחיב את אפשרות יישובים של אלה שנוטרו בפזרה, תוך מאמצ להבחין, עד כמה שניתן, בין קבוצות התרבותות. יש לאפשר קיום של יישובים שבהם גרים בני קבוצה תרבותית אחת, לפחות בשלבים הראשוניים של ההקמתה. מאחד שרוב הערים הקיימות הפכו ליישובים בעלי אוכלוסייה בדוית-פלאהית ניכרת ומשמשים על כן מקום מתאים ליישוב בדוים-פלאחים נוספים מן הפזרה, נראה כי האתגר הנוכחי הוא לבחון את אפשרות הקמתם של יישובים אשר ימשכו את הבדווים שנוטרו בפזרה ומונטים כיום לעלה מ-60,000 נפש. לחילופין, ניתן להקים ביישובים החדשניים שכנות בדויות המוכחות מן השכונות הבדוית-פלאהית. דגם יישובי זה עשוי למשוך את הבדווים שישובים כיום בפזרה ונמנעו עד כה לעבור אל היישובים החדשניים, הן בשל היעדר הסדר קרכועות המתואים להם והן מתוך רצון להמשיך ולהתגורר במקבצים הומוגניים בפזרה. הרצון לחיות בחברה הומוגנית הוא כה עז אצל הבדווים מן הפזרה, עד כי בדרך כלל הם אינם מוכנים להתגורר ב.uf. אחת עם בדווים בני חמולה אחרת, ולא כל שכן עם בדווים משבט אחר.

מתן ביטוי להבדלים תרבותיים באמצעות הפרדה מרוחבית הוא תופעה שכיחה, הן בעידן המודרני והן בעידן המודרני. את הגאוגרפיה ההיסטורית של הארץ מאפיינת תופעת היישובים הומוגניים מן הבחינה התרבותית. יישובים ערביים-מוסלמיים התקיימו בנפרד מיישובים ערביים-נוצריים, למורות שהיו שותפים לאוთה תרבויות אתניות. היהודים הקימו יישובים ושכונות על פי הרכב עדתי. לאחרונה מקימים בישראל גם יישובים יהודים עירוניים המיועדים לקבוצות תרבותיות מוכחות על פי אוריינטציה דתית, אף שהאtos הציבורי הפורמלי מדבר על אינטגרציה ועל מיזוג גלויות. ולא רק קבוצות תרבותיות עושות כך, תוך שיתוף פעולה עם קבוצי המדיניות ועם המוכנסים; גם קבוצות של סטטוס חברותי מקיימות לעצמן יישובים משליהם (הנקראים לפעמים יישובים קהילתיים). על כן, לא תהיה בכך חריגה מן הנוהג המקובל בישראל, אם בשלב זה של היחסים התרבותיים והחברתיים בין הבדווים לبدوים-פלאחים בגין יעשה למען הפרדה מרוחבית, יישובית או שכונית בין שתי הקבוצות. ברור שאין בהצעה זו כדי לשלול את האפשרות של שכנות בין שתי הקבוצות, כאשר קיים עניין בה.

ראו להdagish, כי אין בכוננתנו לעוזד או להמליץ על ניכור מתמשך בין שתי קבוצות-התרבותות האמורות. כל מה שאנו מבקש לומר הוא כי כל עוד זהו אופי היחסים בין שתי הקבוצות, אין לכפות עליהם שכנות שאינה פועלת לטובתן בעיירות. יש לקוות, כי בהיעדר מתחים כתוצאה משכנות קרובה, הדינמיקה של שכנות רחוקה השלובה ביחס גומלין כלכליים ופוליטיים תעמעם את ההבדלים התרבותיים בין הקבוצות, ועשוי יהיה להימצא בסיס למפנה משותף ביניהן.

במהשך נعمוד בקצרא על שורשי החלוקת לשתי קבוצות המוצא באוכלוסייה הערבית-בדוית בנגב, ונתמקד בהשלכות שיש לחלוקת תרבותית-חברתית זו על חי' קבוצות אלה ביישובים החדשניים שקמו להם בעשרות השנים האחרונות. אך קודם לכך הערה אישית: אנו מודעים לבעיות ורגשות של הנושא, אך משוכנעים בחשיבותה של סוגיה זו, שיש המתאמצים 'לטاطא אותה אל מתחת לטיח', מתוך חשש לפגוע באחדות הפליטית ובתדמית הציבורית של האוכלוסייה הערבית-בדוית. אין מדובר בpolloמוס היסטורי אשר חדל להעסיק את האוכלוסייה. רוב המראויינים שהשתתפו במחקר זה מקרוב הקבוצה הבדוית ומקרוב הקבוצה הבדוית-פללאחים דיברו על היחסים הבין-קבוצתיים בצורה מפורשת ולא מאמץ לטשטש אותם או להזניעם. כל מי שחי בקרב האוכלוסייה הערבית-בדוית או מצוי בה נוכח בתופעה זו ומכיר בכך מסקלה ובהשלכותיה על כל תחומי החיים. במחקר זה ה证实ו הבדוית-פללאחים על הנסיבות החדרות, שהן ניסוי 'ישובי מן המרתקים ומן הכוונים כאחד. מטרתנו הינה לצמצם את הכאב, ولو במעט, ולקחת חלק בעניין הרב שניסוי זה מעורר.

1 בדואים ובדואים-פלאחים מבט היסטורי

היחסים בין נודדים לפלאחים בעולם הערבי

התפשטות האיסלאם, שהחלה מן המאה השביעית לספירה, נשאה עמה בדואים יוצאי חצי-האי ערב אל ארצות שצורפו אל האימפריה הערבית-מוסלמית. במשך תקופות ארוכות מילאו הבדואים תפקיד של מי שפושטים על הרים ועל הערים כדי לבזוז אותם וכמי שתופסים עצם כאדוני הארץ, בשל היותם 'ערבים אמתיים' במשמעותם. הבדואים היו ה'יעזאים', קרי: הפושטים בגוד, המתנפלים על הקרים ויזומים התגשויות עם. הקרים, שלא הסכינו עם התנכלויותיהם של הבדואים, עמדו לאחת על נפשם והшибו מלחמה שורה. עד היום קיימים בלבות הקרים משקעים של איבה כלפי הבדואים מן הימים הרחוקים, שבהם היו הבדואים שליטים בדרכיהם וחומסיהם רכוש (אלעארף, 1936: 163-165).

המגע בין הבדואים לקרים אותם, בנסיבות מסוימות פוליטיות, חברתיות וכלכליות, לידי סימbioזה עם התרבות החקלאית והעירונית שנאה בארכות שאליהן הגיעו מחצי-האי ערבי (בר, תש"ג: 136-196 וכן גורסמן, תשנ"ד: 21-47). בכל המפגשים הללו תבעו לעצם הבדואים את הזכות להחשב ל'ערבים טהורין'. אף שהעמים שישבו למרחב הנכש הפכו במרוצת הזמן לערבים, נחשבו עמים אלה לנחותים (מלכ בחינה שהיא) בהשוואה ליוצאי חצי-האי ערבי.

שילוב זה בין נודדים או נודדים למזכה לבין חקלאים – כאשר הנודדים הם בעלי הקרקע ובuali הנשק, ומשתייכים על כן למעם 'האדונים' והפטרונים, ואילו החקלאים או הבדואים-פלאחים הם האריסים, בני המעדן הנחות ומצטיינים כל המלאכות הקשות הקשורות בעבודת האדמה – מצויה גם בארץות אחרות בעולם הערבי-מוסלמי. בדרום מואירטניה, בדרום מרוקו ובדרום אלג'יריה רוחחים יחסים כאלה בין חקלאים אפריקנים שחורי-עור לבין בני שבטים הקשורים למוצא ערבי או לתרבות ערבית. בני התרבות הערבית נקראים בצפון-מערב אפריקה בשם 'ביד'אן' (לבנים); האריסים שחורי-העור נקראים בארץות אלה בשם 'חראתין', ואילו העבדים שחורי העור וצאצאיהם נקראים 'ערבי'. במאורטניה מוכרים ה'חראתין' בשם 'המאורים השחורים'. השם 'חראתין' בערבית מציין את תפקידם של אנשי קבוצה זו האריסים בני חסות בתחום המערכת

הכלכלי-החברתית השוררת בארץות שבהן ישנה סימbioזה דומה בין נזדים-לשעבר לישבי קבע, החראת'ין סבלו מניצול ומהשפלה בשל מעמדם הכלכלי-חברתי ובשל היותם שוחרי-עור ושוניים מן העربים הנזדים. עם השנים הפך מעמדם החברתי-כלכלי למשמעותי אתנית.

בעשרות השנים האחרונות מוביליות חברתי-כלכליות אצל חלק מאוכלוסיית החסוט – החראת'ין. רבים מן החראת'ין במרוקו ובמאוריטניה מתקטים עצם מן המעדכנת המסורתית, שבה היו נתונים למורותם ולחסותם של הביד'אן, ומהגרים אל הערים, שם מצבם הכלכלי והחברתי משתפר לאין ערוך. במאוריטניה אף משמשים כמה מן החראת'ין בתפקידים בכיריהם. חלק מקבוצות החראת'ין בונה לעצמו זהות עצמאית ומנותקת מכל קשר עם הזחות של אדוניהם ופטרוניהם לשעבר, הביד'אן. לעומת זאת, קבוצות אחרות של החראת'ין אימצו לעצמן את הזחות של הביד'אן (Brhane, 1997).

היחסים בין בדואים-פלאחים בנגב

יחסים סימbioזה דומים התקיימו גם באזורי הנגב בארץ ישראל, בעיקר כאשר הבדואים החלו לקלוט אל חברותם עשרות ומאות משפחות של פלאחים, כמעט מכל הבא ליד. הם עשויים זאת במטרה להרחב את הפעילות החקלאית במשקיהם, מעבר לעיסוק בגידול המקונה. הבדואים, לא זו בלבד שלא היו מiomנים בעבודת האדמה, אלא ראו בה אפשרות כבוד למי שהינו בדווי מקור. הבדואים-פלאחים, בשלבים הראשוניים של קליטתם בתחום החברה הבדואית, מצאו בחברה זו מקלט מפני התנאים הקשים במקומותיהם הם. אלה מקרב הבדואים-פלאחים שמצאו את דרכם אל שבטי הבדואים בנגב היה בכך מעין קרש הצלה. הפטרונים הבדואים העניקו לבדואים-פלאחים חסות ביטחונית וקיים כלכלי. כך היו פניהם הדברים גם לאחר נסיגת איבריהם פחה מארץ-ישראל (1841), עת רבים מחיליל צבאו המצרי העדיפו להישאר בארץ ולמצוא את פרנסתם בקרב הבדואים. لكن מכנים הבדואים את הבדואים-פלאחים עד היום בשם 'עטכל' (צבא) איבריהם באשא', ללא כל אבחנה בין מי שהם צאצאי החיללים המצרים לבין מי שאינם.

שבטי אקללאעיה מהווים קבוצה מיוחדת בקרב הבדואים-פלאחים. עד ראשית שנות השבעים ראו בהם פלאחים לשעבר, אשר הגיעו אל הנגב מאזור ח'אן יונס, ומקור שמם הוא במילה 'קלעה' – היא קלעת (=מצודת) ח'אן יונס (מרקם, 1974). מאז שנות השבעים טוענים שבטי אקללאעיה כי מוצאם מאזור מעאן בדורות ירדן, והם דורשים על כן להיקרא בשם אלמעאניה ולהיחשב לשבטים בדואים. תופעה זו קיימת, כאמור, גם בארץות אחרות, ובכללן מאוריטניה.

שאלת המוצא העסיקה ומעסיקה את עמי ערב במשך כל הדורות. יסוד המוצא מהו? גורם חשוב במעמדם של השבט, החמולה, המשפחה והיישוב ואף משפיע על חייהם, ובמיוחד על תחום הנישואין. מי שמצויאו מחייב-האי ערב לא השיא בעבר את בתו למי שאיננו ממוצא זה. הבדואים בנגב ראו עצם כבעל מוצא שכזה, ונהגו כך בענייני נישואין

(קרסל, 1970: 20-21) – הם לא השיאו, ועודין אינם ממשאים, את בנותיהם לבדוים-פלאחים, משומשאים בטוחים בטוחם מוצאים הערבי (מתוך ראיונות שונות במוועדים שונים). חילופי העתים, האירות ממושכות וארוכות טווה ומלחמות – כל אלה ועוד לא הקחו יסוד זה בחיהם של הבדויים, והוא מהו גורם מן המעלה הראשונה להישרדותם ערבים 'אמיתיים'.

במשך הזמן הפך הקשר הכלכלי בין הבדויים לبدوים-פלאחים נגבי גם关联 של מחויבותם חברתית ופוליטית, ובמיוחד על כך יוצא ביום קצפם של הצעירים מקרוב הבדויים-פלאחים כלפי שכניהם הבדויים. להלכה, החוכר מוצא פלאחי התחביב לתת לבעל הקרקע שלישי או חצי מהיבול, כמקובל בכל מקום במזרח-התיכון ביחסו חוכר-מחכיר, אך בנסיבות הבדויות נגבי התרבות מחויבות זו אל מעבר לתהום הכלכלי וכלה מחויבותם חברותית ופוליטית למכבר, עד כדי היוזרות מבנה מעמידי מובהק המבוסס על מזאת תרבותי. הbedoים-פלאחים נאלצו לשרת את פטוניהם הבדויים עליידי ביצוע מטלות המדיניות את נחיותם מול הבדוי 'האמת'. כך למשל בטקסים חברתיים, היו אלה הbedoים-פלאחים שעסקו במלאת הכנסת האירוח, הכנסת הזבחים והתקרובות, ולעתים אף בהכנות תשתיות לאירוע, כגון: הקמת אורהים, קבלת אורחים, דאגה לאפייה לחם וועוד. כל זאת, לצד השירותים שהיו חייבים בהם כלפי 'בעל הבית' – הפטון הבדוי – במסגרת היחסים בין בעל הקרקע לא里斯 (בן-דוד, 1982: 47-51).

עד עצם היום הזה לא חלה טמייה של ממש בין שתי התרבות (מרקס, 1974, 57-71). הbedoים ממשיכים, ועתה בייתר שאת, לתבע עלינו תרבותית, חברותית ופוליטית, בשם ההיסטוריה ובשם המוצא. הbedoים-פלאחים, לעומת זאת, השכilio לנצל את הדמוקרטיה ואת הכלכלת הישראלית הפתוחה; הם סיגלו לעצם דפוסי השכלה מודרנית, החדרים בערכיה של החברה המערבית, כדי להשתחרר מן הפטוניות של הbedoים, ותבעו שינויים במעטם. הם עמדו על כך שמעמדם בחברה לא יתבסס עוד על מזאת, על זכות אבות ועל ותיק נגבי, כי אם על הישגים בחברה המודרנית, כגון: השכלה, רכוש, מעמד פוליטי, דת וכיוב (בר, 1985). גם נגבי עברו הbedoים-פלאחים תהליך של השחרורות מיחסות הbedoים ומונת התרבות בהם.

עד סוף תקופת המושל הצבאי היו הbedoים-פלאחים עדיין תלויים בפטוניהם לצורך פרנסה ולצורך קבלת רשות להתיגורר במקום כלשהו. במשך הזמן, כדי לשפר את מצבם ולחוש מידה ככלת של חופש, הם ניסו לרכוש מעט שטחי קרקע מיידי פטוניהם הbedoים. תלותם הכלכלית פחתה במידת-מה, אם כי עדין היו מוטלות עליהם חובות פוליטיות וחברתיות. גם למדינה (ולמען הדיקט, לנכiggיה) היה תפקיד מכירע במצבם של הbedoים-פלאחים. הדוגמה השגורה בפי הbedoים-פלאחים, כמו גם בקרב הbedoים, מתייחסת לתקופת המושל הצבאי, כאשר על-פי ההוראות הוגבלה תנועתם של העربים במדינה והתאפשרה רק באישורו של המושל הצבאי. מתברר, כי הbedoים נהנו מיחס מיוחד ולטובה מצד המושל הצבאי, בהשוואה ליתר ערבי ישראל. נראה כי יחס זה היה מכוון. בנסיבות מדיניות הגירושים של אותם ימים, היו אמורות כל הקבוצות של הbedoים-פלאחים מקרב בדווי הנגב להיות מגורשות אל הגדה המערבית, שנשלטה אז

בידי ירדן. אלא שבשלב זה מעמדם של השיעו'ים הבודווים בפני השלטון וכוח השפעתם באו לידי ביטוי וקבעו את גורלם של אלףם. השיעו'ים סייפו אל שבטייהם חלקים גדולים מקרוב גוריהם הבודווים-פלאחים, כאילו היו בודווים לכל דבר. השיעו'ם לא עשו זאת מהבתם הבודווים-פלאחים אלא מתוך חשש שמא יאבדו את מרשתיהם, אשר תחזקו את עדրיהם, עבדו בשdotיהם החקלאים והשתתפו בהכנות טקסיים גדולים. השיעו'ם האמינו וקבעו כי דפוס היחסים של 'פטרונים-קליננטים' ישמר לעד (בר-צבי, ראיונות ממועדים שונים).

הבודווים-פלאחים הראשונים להשתחרר מפטרונוגותם של הבודווים בנגב היו אנשי הזבארקה, שאף הם טוענים לモצא בדיו מאזרע מעאן, בדורות ירדן על גבול סעודיה. הזבארקה נחשבים לאחת הקבוצות של שבטי אלקלאעה, שהבודווים בנגב מייחסים להם מוצא פלאחי מאזרע חאן יונס. כזכור, הכינוי אלקלאעה מקורה במצודה ('קלעה' בערבית) של חאן יונס. הצעד הראשון שהוביל את שבט הזבארקה לקראות עצמאות שבטיית התחלול בשנת 1974, כאשר משרד הפנים מינה להם מוח'תאר משליהם, בעוד שהם עצם ראו בו שיח' לכל דבר, כדוגמת השיעו'ם המקובלים אצל שבטי הבודווים. מאז, מונו על ידי משרד הפנים בזה אחר זה עוד חמישה מוח'תארים לבודווים-פלאחים מקרוב שבטי אלקלאעה, וגם אלה ראו עצם כשייח'ם. במשך הזמן קמו כעשרים וחמש שבטים מקרוב הבודווים-פלאחים, וביניהם גם שבט של שחווי-עור (אבו-בלאל), שהשתחררו מעבדותם והקימו עצמן מסגרת שבטיית משליהם (ראו לוח 1). שבט זה זכה למינוי מוח'תאר ממשו עלי-ידי המושל הצבאי עוד בראשית שנות החמשים וכן החל בדרך לאותונומיה שבטיתה משלו.

לוח 1: שבטים בדווים ושבטים בדווים-פלאחים בנגב, 1999

שבטים בדווים

מטה תיהא:

אלחוויל, אלאסד, أبو-עבדון, אלאפייניש
תת-מטה חוככ:

אלआעם, أبو-ركيق, أبو-כף, אלהואשלה, אלאטרש, אלנבראי,
קדיראת אלצאנע
תת-מטה קדריאת:

אלעטאונה
תת-מטה נתוש:

أبو-ربيعه, أبو-كريנת, أبو-جوييد, كابوعه, ألكورعאן, جنابيب
תת-מטה ט'לאם:

مسعودין אלעוזומה, חמאדה, שברי שבטים שנותרו בנגב
מטה אלעוזומה:

ترابין אלצאנע, أبو-سرיחאן, أبو-צחיבאן, أبو-עמרה (מטה ע'זאל)

ללא מטה:
العوكبي, العطوري (לשעבר משפחות ביחסות השבט הבדוי אלהויל)

שבטים בדווים-פלאחים

אבו-אלקיעאן, אלעוברה
לשעבר ביחסות תת-מטה אלחוכוכ:

الكلاعية: زبارقة-شيه' צאלח,
زبارقة-شيه' أبو חמید, אלעמור, נצארה,
أبو-حامد
לשעבר ביחסות תת-המטה הבדוי ט'לאם:

אחרים: درיג'את, أبو-עראר, أبو-ג'amu

אלסiid, أبو-עמאר
לשעבר ביחסות תת-המטה הבדוי קדריאת:

جرايون
לשעבר ביחסות המטה הבדוי תראבין:

أبو-بلال
שבטי 'עביד':

השתחררתם של הבדואים-פלאחים הנקנה להם אומץ והוזה להתייצב מול הבדואים, אדוניהם לשעבר, וلتבעו לעצם זכויות ויזמות שקדם לכך היו מנת חלקם הבלתי של הבדואים. הביטויים לכך הם דבים, ולהלן העיקריים שבהם:

- הליכה בתלים נפרד, ואפילו מנוגד, בפוליטיקה – תחילת בבחירות לכנסת ואחר כך גם בבחירות לרשויות המקומיות;
- קיום קשרים עם גורמים חיצוניים, שהקשר עטם הופך עד אז בידי המנהיגים הבדואים, ומינויים לתפקידים מלכתיים וציבוריים, בייחוד בתחום החינוך, שנדרשה להם התערבות והמלצת מצד השיח' הבדואי;
- מילוי תפקיד של מליצי יושר בנושא קבלת שטחי מרעה ופלחה מהמדינה;
- תיווך בנושא שחזור אסירים ועצירים ועוד.

כל אחת מהזכויות ומהዮזומות הללו הייתה משאב כוח חשוב, אשר עד תחילת העצמאות השבטית של הבדואים-פלאחים היה נתון בידי מנהיגי הבדואים ונשפט מידיהם בהדרגה. מעתה, לבדואים-פלאחים יש לא רק מוח'תאים משליהם (בזכות המינוי של משרד הפנים), אלא גם שיח'ים המייצגים אותם – שיח'ים שאינם השיח'ים הבדואים. אימוץ המעמד של שיח' בידי הבדואים-פלאחים מבטא מגמה שלחלה והתפתחה בקרבת – קבלת המתקנות התרבותית הבדואית, תוך שמירה על עצמאות שבטית משליהם. יש מביניהם שאף 'בונים' לעצם היסטוריה בדויות לכל דבר.

2 עיור מפheid בין בדואים לبدوים-פלאחים

כל עוד חיה האוכלוסייה הערבית-בדואית בנגב בפוזורה, היו שני רכיביה – הבדואים והbedoים-פלאחים – משלבים זה בזה, כאשר הbedoים-פלאחים גרים במסגרת השבט הבדואי. הם ישבו על אדמותיו, קיבלו את חסותו ופעלו כאריסים וכנותני שירוטים למשפחות של השבט נוותן החסוט. מערכת שבטיות סימביוית זו הייתה פרוסה על פני מרחב הנגב הצפוני-מזרחי בתאים מרחביים, כאשר כל תא מרוחבי כולל בתוכו את שני הרכיבים: הבדואי והbedo-פלאחי. הקשר היה מעין קשר גורדי שאין ניתן ניתוק. בסוד הקשר היה היותה היישבה בCAPE אחת על קרקעות השיכנות לפטרונים הbedoים. כך היו פניהם הדברים עד שהחלה תהליכי העיר להפריד בין הbedoים לבני חסותם. תהליך זה הביא, ועודין מביא, להפרדה בין שתי הקבוצות, לאחר שהbedoים-פלאחים פנו ביוזמתם וביתר נוכנות אל העיירות, וכך יכולם היו להיחלץ מן התלות ובת-השנים לפטרוניהם. תהליכי העיר שמש, אם כן, מאיץ לששתחרורת הbedoים-פלאחים מתלותם בbedoים. עם הזמן, הפכו העיירות החדשות למעוזיהם של הbedoים-פלאחים. בעיירות החדשות הם חשים חופשיים מפטרוניהם ונוטלים חלק בניהול העניינים המוניציפליים. הפרקים הבאים עוסקו בכך בהרחבה, אך קודם לכן נביא דברים אחדים על הקמת העיירות החדשות בנגב.

הקמת העיירות הבדואיות החדשות

מדינת ישראל היא שיזמה את העיר והיא שהנעה את גלגולו, במטרה למנוע מהbedoים להמשיך את מגמת הבניה המפוזרת של מבנים מוצקיים לצרכים שונים, בעיקר לצורכי מגורים (בן-דוד, 1982). תכנון העיירות הבדואיות החל כבר בראשית שנות הששים, במקביל לרישום התבניות של הbedoים על קרקעותיהם ולמיופיין. הוחלט על הקמה של שלוש עיירות: תל-שבע, רהט וכסייפה. תל-שבע הוקמה בשנת 1962 והייתה העיירה הבדואית הראשונה בישראל. המתכננים התכוונו להועיד לקבוצות מכל אחד מתח-המטות במטה תייאר, שנחשו בעיני המתכננים בשילים להתיישבות של קבוע, עיריה משלו (בן-דוד, 1982) – תל-שבע לתח-מטה קדריאת (בעיקר לשכונות אבו-רכיק ואלאעט), רהט לתח-מטה חכוכ (בעיקר לשכט אלהוויל), וכסייפה לתח-מטה ט'לאם (בעיקר לשכט אבו-רביעה).

כוונת השלטונות הייתה ליישב בעיירות קודם כל את הbedoים ורק אחר כך את גורוריهم הbedoים-פלאחים. בכל אחת מן העיירות היה צורך באישיות בדוית ("שייח") או בכמה

משפחות בדויות, שישמו חלוצים ודוגמה ויסייעו בדרך זו לנציגי הרשותות להשפיע על שאר בני השבט ועל אחרים להцентр לעיריה. ואומנם, בהשפעת השלטונות, היו המשתקעים הראשונים בתל-שבע בדווים, רובם משבט אבו-ירקיק. היו אלה בעיקר פקידים ועובדיו ציבור, שהיו תלויים לפונסתם בממסד הציבורי, ולכן מצאו עצמן מחובבים לעבר לאור עיריה החדשה. נתלו לפניהם גם תמריצים והקלות. השכונה הראשונה של תל-שבע נקראה 'שכונה לדוגמה'.

אולם עד מהרה התברר, כי באotta עת לא הייתה בקרב הבדווים נוכנות רבה לקשור את גורלם עם יישוב עירוני. גם לא נמצאו אישים בדווים אשר ינהגו את התהילך בכל אחד מתח-המורות האמורים. ואכן, הבדווים לא מיהרו למש את האופציה שנינתנה להם ולעבור אל שלוש העיירות הראשונות. הבדווים-פלאחים, לעומת זאת, נענו להצעה המדינה לרכוש אופציות לפחותן מגרשים בעיירות המתוכננות, לממשן לאחר מכן ולבנות בהן את בתיהם. ישנן>ID¹ ידיעות שלפיהן גם בדווים רבים רכשו אופציות למגרשים ואחר כך מימשו אותן, אך הדבר נעשה בczנעה רבה מפני חמתם של בעלי הקרקעות ושל המתנגדים לעיור מקרוב הבדווים.

ההשתקעות של המשפחות הבדוויות הראשונות בתל-שבע הייתה עברו בדווים-פלאחים זויה להיכנס לעיריה ולמש את האופציות על מגרשי הבנייה, שרכשו אומנם קודם לכן אך לא העזו לממשן כל עוד לא עשו זאת גם הבדווים עצם. מדובר היה בחמולות בדויות-פלאחים שהן גורוותיו של שבט אבו-ירקיק. עברו בדווים-פלאחים אלה הייתה זו הזדמנות ראשונה לרכוש מגרשים לבניה ממש עצם.

כשעמדה על הפרק הקמתה של רחט, העיירה הבדוית השנייה, היו הבדווים-פלאחים מבני שבט אל עובה, עד אז בני חסותו של שבט הבדוי אלהז'יל, חלוצי הרכישה של אופציות למגרשים ברהט, ולאחר מכן הריאו מכך לבנות על מגרשים אלה. אחרי אנשי אלעובהה בנו גם אנשי שבט אלקרינאיו שתי שכונות משליהם ברהט, ואחריהם הגיעו שבטים וחילקי שבטים בדווים-פלאחים ממטה אלקלאלעה. הבדווים משבט אלהז'יל ניסו למונע את השתקעותם של הבדווים-פלאחים ברהט, אך ללא הצלחה. בסופה של דבר נעתרו חלק מאנשי אלהז'יל ונכנסו לאור עיריה רחט, הנמצאת בטריטוריה שלהם. גם בכסייפה ובعروוער היו המתישבים הראשונים בני שבטים בדווים-פלאחים, שהיו בחסות שבטים בדוים מתח-מטה ט'לאם המתגוררים בסביבה.

שני דברים קסמו לבדווים-פלאחים: האחד – מחירם הנמוך של המגרשים בעיירות המתוכננות, שניתן היה לשלם אותו בתשלומים נוחים; והשני, והחשוב יותר – ההזדמנות שנפלה לידי מchosרי הקרקע להפוך לבבעי נחלה ולשפר את מעמדם הכלכל-חברתי הנחות. בעוד הבדווים מסרבים להיכנס לעיירות או משאים את כニסתם, פנו בדווים-פלאחים, אף הם בczנעה רבה, אל מינהל מקרקעי ישראל ורכשו מהם אופציות למגרשי בנייה בעיירות העתידות לקום. גם האזהרות מטעם משרד הפנים, כי לא ייחס להרeros בתים שנבנו ללא רישיון בפוזורה, עשו את שלהן והמירו את הבדווים-פלאחים לרכוש מגרשים בעיירות המתוכננות.

נכונותם של הבדואים-פלאחים לצאת מן הפוזורה הבדוית בנגב אל יישובי קבוע באה לדי' ביטויי כבר בשנות הבצורת 1957-1963, כאשר יצאו אל אזורים במורכזה של מדינת ישראל. מטרת היציאה הייתה לחפש אחר שדות מרעה עבור המקנה של הבדואים בנגב. אולם מבני היוצאים צפונה, היו אלה בעיקר הבדואים-פלאחים אשר לא חזרו אל הנגב, כפי שעשתה מרבית האוכלוסייה הבדואית, והשתקעו בקרבת יישובים במרכז הארץ. אלה שהשתקעו באותה עת בשכונות ג'וֹאַרִישׁ שבermalha, בצד המוגבים (אנשי ג'וֹאַרִישׁ) שמקורים בצפון-אפריקה, היו בדואים-פלאחים מן הנגב (קרסל, 1972: 29; קרסל, 1976: 25). כך נহגו גם קבוצות בדויות-פלחיות אחרות, אשר התישבו ליד יישובים ערביים 'משולש'. רובם השתקעו בכפר-קאסט ובטיביה. בכפר-קאסט מצוים בעיקר אנשי שבט אלטורי וקבוצות מקרוב שבטי אלקלאעיה; בטיביה מצוים אנשי שבט זברקה ושבט נצארה. כל הקבוצות האלה מוקוּן בשבטים בדוים-פלאחים בנגב. למרות שמוֹצא המשתקעים החדשים בישובים הערביים הוא פלאхи, הם נתקלו ביחס בלתי אחד מצד האוכלוסייה הפלאית המקומית.

בשנת 1980, עם תחילת אכיפתו של 'חוק השלום' (חוק רכישת מקרקעין בנגב, הסכם השלום עם מצרים, תש"ס-1980), חלה האצה במעבר של הבדואים-פלאחים ושל חלק מן הבדואים שהתגוררו באזורי תל-מלחתחא אל העיירות. החוק הביא לפנויו רוב האוכלוסייה הערבית-בדואית מן האזור, לשם הקמת שדה תעופה, במקומות שdotsה התעופה שפונו מסיני. היו אלה הבדואים-פלאחים אשר עברו מיד אל העיירות הסמוכות כסיפה ועורע. שבטי אלקלאעיה, שפטווניהם היו משבטי תת-מטה ט'לאם, וב勠יק משבט אבו-רביעיה, פנו אל העיירה כסיפה, שבתחומה ישבו זה מכבר בני השבט הבדואי אבו-רביעיה. אנשי החמולה של השיח' של שבט אבו-רביעיה, המתגוררים זה דורות באג'ירף, מצאו עצמן אומנים בתחום השיפוט הנוכחי של כסיפה, אך במשך שנים לא ראו עצמן כתושבי העיירה. החמולות הבדואיות-פלחית, גרויהם של אבו-קרינאת ואבו-ג'יעיד, פנו לעיירה ערודו. אנשי השבטים הבדואים עברו מאזור תל-מלחתחא אל הפוזורה הקרובה ונמנעו מהליכנס אל שתי העיירות. רק לאחר שנים החלו בדוים משבט אבו-ג'יעיד להיכנס את אל ערודו. שבט אבו-קרינאת, לעומת זאת, ממשיך להיות בפוזורה ודורך הקמת יישוב כפרי. בסיכון של דבר, הרוב המכريع של הבדואים מתת-המטה של שבטי תת-מטה ט'לאם לא נכנס אל שתי העיירות כסיפה ועורע, והוא ממשיך לשבת בסביבתן של שתי העיירות ולא בתוכן. לעומת זאת, רוב הבדואים-פלאחים של אזור תל-מלחתחא מתגורר כיום בשתי העיירות כסיפה ועורע. השאר פנו ברובם לרות ומעטם לעיירה לקיה.

לאחר אכיפתו של 'חוק השלום' ופינוי הבדואים מאזור תל-מלחתחא החלה להתברר התועלת הרבה שהפיקו הבדואים-פלאחים מן העבודה ש��נו, שנים לפני הקמת העיירות, אופציות לדרכישת מגרשים בשטחן. הם נמצאו כמו שעשו עסקה כלכלית מוצלחת, כאשר קנו מעוד מועד, ובמחירים נוחים מאוד, מגרשים ביישובים שאיליהם היו צריכים לעبور מאזור תל-מלחתחא.

דפוסים גאוגרפיים של עיר דיפרנציאלי

הלווחות הבאים מציגים את תוצאותיה של תחקין העיר הדיפרנציאלי בין בדוים לبدوים-פלאחים. לוח 2 מציע על התפלגותן של קבוצות המוצא האישיות באוכלוסייה הערבית-בדוית נגבי בין הערים הבודויות לבין הזרה. על פי אומדנים מעובדים, 66.0 אחוזים מן הבודוים מתגוררים בפזרה, מחוץ לעיריות. לעומת זאת, 64.6 אחוזים מן הבודוים-פלאחים מתגוררים בעיריות חדשות. אומנם לא נוצרה דיכוטומיה גאוגרפית ברורה בין שתי הקבוצות התרבותיות, אך מסתמנת מגמה ברורה של עיר דיפרנציאלי. מלבד לשתי קבוצות המוצא הגדולות, קיימת גם קבוצה נוספת של שחורי-עור, המכונה 'עבד' בשל היותם צאצאי עבדים. רוב ה'עבד' מהוות שבט אבו-בלאל שברחת, הגראבעה, מתגוררים בשגב-שלום ומשפחות מפוזרות בפזרה.

לוח 2 : האוכלוסייה הבודוית והבודוית-פלאהית בעיריות ובפזרה, 1998

מספרים מוחלטים				
האחוז בעיריות	בעיריות (ב)	בפזרה (א)	סך חכל	קבוצה המוצא
49.2	50,250	51,789	102,039	כל האוכלוסייה
44.0	35,220	44,751	79,971	بدوים
64.6	12,290	6,738	19,028	bedoים-פלאחים
90.1	2,740	300	3,040	'עבד'

(א) מרכז לפיתוח אורי, אוניברסיטת בנ-גוריון בנגב, שנთן סטטיסטי לבודוים בנגב, מס' 1, 1999, לוח ב, 3, עמ' 30, על פי נתוני משרד הפנים, מושם האוכלוסין, מחוז הדרומ.

(ב) דוחות אקלוס של המינהלה לקידום הבודוים בנגב במנהל מקרקעי ישראל. הנתונים המקוריים הם לפי יחידות דירות. נתוני האוכלוסייה חושבו על פי מד של>User נפשות ליחידה דירה.

לוח 3 מציג את התפלגות תושבי הערים הבודויות נגבי לפי קבוצות המוצא. לאחר שקיימות איזה-ביריות לגבי מוצאם של חלק מן החמולות או הפלגים, בדווי או בדווי-פלאהי, נקבעה בלוח 3 קטgorיה נפרדת המשקפת את איזה-הבריות.

מתוך לוח 3 עולה התמונה הבאה: מתוך שבע הערים הבודויות, בשלוש עיריות (כסייפה, לキーיה וערודר) יש רוב ברור לבודוים-פלאחים. ברתת, הבודוים-פלאחים מהווים רוב של כרובה ל-53 אחוזים, לעומת זאת כ-41 אחוזים בدواוים. בתל-שבע קיים שוויון בין שתי הקבוצות הראשיות. בחורה ובשגב-שלום יש רוב לבודוים. שתי עיריות אלה הן גם האחרונות שהוקמו, ואכלולן התרחש בעת שהבדוים החלו לה宾ן, כי הערים הן עובדה מוגמרת, וכי על מנת לזכות בשירותים מודרניים ובטיחותיות, מן הרואין להציג אליהם. במילים אחרות, עם הזמן הבודוים החלו לגלוות התעניניות גוברת בעיר.

לוח 3: משקי בית בעיירות הבדויות בנגב לפי קבוצת מוצא (ספטמבר 1999)

		קְבּוֹצָהַהּ מִזְאֵחַת			הַעֲיִירָה
		בְּדֻוִים-פְּلַאֲחִים לא בָּרוּךְ	בְּדֻוִים מוֹצָא	סְקָהָכָל	
א. מספרים מוחלטים					
--	--	627	607	1,234	תל-שבע
211	11	1795	1405	3,422	רָהַט
10	2	667	91	770	כְּסִיפָה
--	1	140	43	184	עֲרוּעָר
1	--	424	105	530	לְקִיָה
--	11	292	462	765	חוּרָה
151	32	151	522	856	שָׁגֶב-שְׁלוּם
373	57	4,094	3,235	7,761	כל היישובים
ב. אחוזים					
--	--	50.8	49.2	100.0	תל-שבע
6.2	0.3	52.5	41.0	100.0	רָהַט
1.9	0.3	87.0	13.0	100.0	כְּסִיפָה
--	--	76.6	23.4	100.0	עֲרוּעָר
--	--	80.1	19.9	100.0	לְקִיָה
--	1.4	38.2	60.4	100.0	חוּרָה
21.4	--	17.6	61.0	100.0	שָׁגֶב-שְׁלוּם
4.8	0.7	52.8	41.7	100.0	כל היישובים

מקור: עיבוד נתונים על סמך דוחות אכלוס של המנהלה לקידום הבדוים בנגב מינהל מקרקעי ישראל.
הנתונים המקוריים הם לפי ייחדות דיוור. נתוני האוכלוסייה חושבו על פי מדד של שמונה.

הסיבות להימנעות הבדוים מהשתקע בעיירות

הימנעותם של הבדוים מהשתקע באורח מסיבי בעיירות החדשנות נעוצה בשורה של סיבות, ובכללן: סוגיות הסדר החקלאות, נושאים חברתיים-תרבותיים והיחסים בין הבדוים לבדואים-פלאחים. בהמשך נדון בכמה מן הסיבות העיקריות.

א. חשם של הבדוים מפגיעה בהסדר הקרקעות

בעלי הקרקעות מקרוב הבדוים חששו, ועדיין חששיהם, שהמעבר לעיירות החדשות יפגע בסיכוןיהם להציג תנאים טובים במשא ומתן על הקרקעות שלהם. בזמננו, מדיניות הממשלה הייתה לקשרו בין פתרון בעיית הקרקעות לבין המעבר לעיירות. הבדוים, מצדם, ביקשו להפריד בין הפתרון היישובי לפתרון הקרקעי, מאחר שלא האמינו שזכויותיהם הקרקיעיות תישמרנה לאחר שהם עצם יעברו למקום מושבם בפזרה לעיירות. כאשר, בסופו של דבר, הממשלה הסכימה להסיר מגבלה זו, גודל מספר בעלי הקרקעות הבדוים שהסכימו לעברו לעיירות, אך הם לא עשו זאת מושם שתתמורה שהזועה להם עברו הקרקע לא עונתה על ציפיותיהם. רק חלק קטן מהם עבר לעיירות, והיו אלה בעיקר הבדוים אשר לא החזיקו בקרקע בפועל. עד היום שורר אי-אמון عمוק בקרב בעלי הקרקעות הבדוים באשר לעתיד זכויותיהם הקרקיעיות לאחר שיסכימו לעברו לעיירות.

התנגדותם של הבדוים לעברו לעיירות החדשות השפיעה על הדרך שבה רכשו הבדוים-פלאחים את מגרשייהם בעיירות אלה. רכישת המגרשים נעשתה תחילה בסודיות, בשל החשש מתגובה שלילית מצד פטロניות הבדוים – הדבר עלול היה להתפרש כפגיעה בסיכוי הצלחה של הבדוים במשא ומתן עם הממשלה. הבדוים, ולא הבדוים-פלאחים, הם שניהלו את המשא ומתן עם הממשלה, בהיותם גם בעלי הקרקעות וגם בעלי הדעה בחברה הבדואית. הבדוים-פלאחים לא רצו להיראות כגורם הפוגע בסיכוייהם של אלה הנחשים לפטロניות ואף חשו כיצד יתפרק המעשה מן הבחינה הלאומית-הערבית.

ב. היצמדות למסורת

בעיני הבדוים רבים, אורח החיים בעיירות אינו הולם את אורח חיים המסורתית מקדמת דנא. המעבר לעיירות נתפס בעיני רבים כויתור על ה'בדואיות', שהייתה מקור גאוותם והבחינה בינם לבין ערבים אחרים. אפילו המעבר מן האוהל אל הצריף ועל הפחון, ומאותר יותר – אל הבית, היה קשה לעיכול. גם כיום, לאחר שחלק מן הבדוים כבר השלים עם המעבר מן האוהל אל הבית, כלומר מן האדריאות אל הקביעות, הם נאחזים ביישוביהם הצעירים, שבאו במקומם מהאל הcharmola, ורואים בהם מסגרת השומרת על המתכוונת החברתית-המורחנית שלהם, על המסורת ועל הזחות הבדואית.

בעניין זה, ابو-עדיסאן – ז肯 מהמטה הבדוי אלעוזאמה, הוגה דעתו ומשורר – היטיב לבטא, בראיון עמו, את רוחשי הלב של רבים מקרוב הבדוים ביחס להקמת העיירות וביחס להצטרפות הבדוים-פלאחים אליהן. הוא הדגיש, כי למראות שחוי הבדוים ביישובי הפזרה קשים בשל היעדר תנאי מגורים מינימליים, הרי שחוי הבדוים המעטים שבכל זאת נאלצו לעברו לעיירות הם קשים שבعتיים, למראות התנאים הפיזיים המפתחים. לפי תפיסתו של ابو-עדיסאן, בדווי שעבר לגור בעירה חוות שינוי מהפכני וטורומטי, הכרוך בשחיקת התרבות הנודית. זאת, בעיקר בשל הנסיבות האותל, על אורח-החיים שהיה כורך בו, והחלפטו בבית אבן. עבר הפלאה, לעומת מושבם המקורי, מדור בשבה למקומות תרבותו כיושב

קבוע. אבו-עדייסאן מבטא בשיר את ההבדלים בין תרבויות המגורים של הבדואים-פלאחים לבין זו של הבדואים:

הם קורעו מתרבות האבן ולבני הטיט,
הם באו מתרבות הבית הבני ושבים לבית הבני.
הם באו מהעיר והם שבים לכפר,
הם באו מהעיר והם חווודים לעיר.
ואילו אנחנו בדואים, ובתינו הם אווהלי השיער,
ומקורותינו אין מקורותיהם.

דעה דומה נשמעה גם מפי מוחמד אלענאן, שייח' בדווי מהגליל: "בית אלשעד ובית אלחניד לא ינחתטו סוא, והוא זאי רבעט אלחצאן מע אלבקר", ובתרגום לעברית: "האותל [כלומר הבדואי] ובית האבן [כלומר הפלائي] אינם יכולים לgom בסמכות, בשם שלא ניתן לזוג בין הסוס לפורה". ברורו, שהאבן ובית האבן משמשים סמלים לכל אחת מהתרבותיות, ואין מדובר דוקא בסמכות של צורת המגורים.

אורח מחשבתם המסורתית של זקני הבדואים השפיע במידה רבה על יחסם של האוכלוסייה הבדואית כולה אל סוגיות ההשתקעות בעיירות החדשנות. בעבר, גם ערים הבדואים, כזקניהם, לא היו מוכנים להיכנס לתוך העיירות, והם 'התיישרו' עם המדייניות של הזקנים וביקשו למןעו אובדן של אדמה ומקנה. הצעירים חייבים במשמעותם כלפי זקניהם, הסבורים כי טרם הגיעו העת להתאפשר עם הממשלה בסוגיות הקרקע. הם רואים עצם כבעל הקרקע וכבעל הסמכות להחליט על גורלה. הצעירים אינם רשאים לנוקוט יוזמה עצמאית ולעבור אל העיירות הקיימות. עם זאת, בשנים האחרונות נוכחו הצעירים לדעת, שדחית הכניסה לעיירות מרחיקה מהם את רוחות הדיר הקיימת בעיירות והחרסה כל כך בפזרה. ואכן, במרוצת הזמן צעירים בدواים רבים החלו לחוש כי הפכו למען בני-عروבה של אדריותם, של מנהיגיהם ושל המסורות החברתיות, המפקידה את השליטה בסוגיות הקרקע בידי הזקנים.

ג. זכויות ראשוניות למי: לבדואים או לבדואים-פלאחים?

אחת הנסיבות החשובות להימנוות הבדואים מלהשתקע בעיירות החדשנות קשורה לעובדה שהבדואים-פלאחים היו החלוצים להיכנס לעיירות אלה. כך היה הדבר ברהט, שבו התישבו תחילה בدواים-פלאחים בני-חסותו של שבט אלחזייל, וכן גם בכסייפה ובערוער, שם התישבו בدواים-פלאחים בני-חסותם של שבטים מטה-מטה ט'לאם. ברהט, הבדואים-פלאחים משפט אלעbara היו הראשונים ליוזם את הקמת העיירה. יוזמה זו חרגה מდפס היחסים המקובל, לפיו הבכורה באכלוס יישוב, כמו בנושאים מרכזיים אחרים, אמורה להיות של הבדואים. לדעת הבדואים, היו הם צרייכים להיות הראשונים להקים את בתיהם ברהט, ולהם הגיעו זכויות הבכורה וחזקות להכתיב לבדואים-פלאחים כיצד לנוהג ביישוב החדש. מאוחר שלא כך התרחש הדבר, פירשו הבדואים את יוזמתם של

הבדואים-פלאחים כנטילת זכות הבכורה על המקום. בעיני הבודאים, מצב שבו הם נחשים לאורחיהם של חלוצי היישוב, הבודאים-פלאחים, היה בלתי נסבל, גם אם היישוב המתוכנן מצוי בתחום הטריטוריה המסורית של שבט אלחויזיל ושל שבטים אחרים ממטה שהיה. כבודם של הבודאים נפגע, עקב היזמה והראשוניות של הבודאים-פלאחים באכלה העיריה רחט. מנהיגי שבט אלחויזיל היו מודעים לעובדה, שהבודאים-פלאחים, בשל היוטם ראשוניים ביישוב ובשל נטייתם להשתתק ביותר שאות בעירות, היו בעתיד רוב מוחלט ברחט ולא ספק יטלו לידיים את הבכורה במוסדות הדמוקרטיים של היישוב. וכך אמן נקרה בחלק מן הבעיות המוניציפליות שבאו לאחר מכן.

עניין הראשונות ('אל-ג'זאייה') הוא בעל חשיבות רבה בתרבות הבודאית, משום שהוא במשמעות זכות ראשוןים, הדומה ל'פטנט' או לזכות על נכס, חומי או חברתי. זכות זו היא ערך חשוב, הבא לידי ביטוי בתחוםים רבים. כך למשל: בן משפחה (פרט מהן קבוצת הערובות ההגדית, המכונה קבוצת גרעין או 'חמסה' בערבית), המתכוון למוכר נכס כלשהו, חייב להציג אותו תחילת לבן קבוצתו ורק אחר כך לזר. בדווי המארח בביתו אדם הופך לבעל זכות ראשוןים וזוכה לנכוד רב על שהיה הראשון לארת. דוגמה נוספת מבין ובות היא זכות הראשונות של בן-הדור (מצד האב) לשאת את בת-דודו.

הARIOUISMS בעת הקמת העיריה רחט מדגימים את המאבק על הראשונות. אנשי השבט הבודאי-פלאחי אל-עוברה היו הראשונות שפנו לאורמים המישבים וביקשו להקים שכונה שלהם באתר שתוכנן לעיריה החדשה. יוזמה זו של שבט אל-עוברה נתקלה בהתנגדות נמרצת מצד השבט הבודאי אלחויזיל. הבודאים ניסו להתנגד, ואף באלים, להקמת שכונה לאנשי אל-עוברה, בעיקר מתוך החשש לפגיעה בראשוניותם. אולם הממשלה לא נרתעה מהתנגדות מנהיגי אלחויזיל והקימה באתר רחט שכונה עבור הבודאים-פלאחים משבט אל-עוברה. נציגי הממשלה הבינו, שאם יכנעו לחוץ הבודאים נגד הקמת השכונה, יאבדו הסיכוי להמשיך ולישב את הקבוצות המיעוניות בכך, יסוכל הרעיון להקים את העיריה רחט, ויפגע כל התהליך המתוכנן של יישוב האוכלוסייה הערבית-בודאית בעירות. משום כך צכו אנשי אל-עוברה להגנת השלטונות ולהתמכות, ובסתורו של דבר הוקמה שכונה אל-עוברה והייתה לשכונה הראשונה בעיריה.

העיריה רחט החלה לקרווע עור וגידים והעניקה למקדמים להתיישב בה תנאים מפתינים מלאה שניתנו למשתקעים הראשונים בתול-שבע – בנייה בשיטת 'בנה ביתך', תנאי רכישה נוחים, בניית המסגד הראשון בשכנות אל-עוברה, סלילה דרך גישה נפרדת לשכונה כדי לעקוף את המחסומים שהקימו אנשי אלחויזיל, מתן אישורים לפתחת עסקים (תחנת דלק, טחנת קמח, חניות ומוסכים), ומעל לכל – הכרה במועד העצמאי של השבט. תנאים אלה עודדו שבטים אחרים – שבט אל-קריאנו הבודאי-פלאחי ושבט אלטורי הבודאי, אשר התגוררו באזור רחט והוא עבר בני-חסותו של השבט הבודאי אלחויזיל, וכן קבוצות משבטי אל-קלאג'יה ושבטים אחרים – לבקש גם הם תנאים מפתינים אלה. כל אחד מן השבטים הילו פנה ביזמתו לאורמים המישבים בתביעה להקים עבورو שכונה. לאחר שהשכונות הראשונות ברחט היו לעובדה קיימת, ולאחר שהבודאים-פלאחים השיגו את מבקשות ובנו לעצם שכונות משליהם, הם הסכימו בשפה ופה להכיר במעמד הבכורה של

הבדוים. זאת, כדי להפיג מעט את המתח וכדי לצמצם את המאבק בין שתי הקבוצות. לאחר שהבדוים השיגו מהבדוים-פלאחים הودאה, לפיה המנהיגות הבודוית המשיך להטווות את הקו ביחסים ביניהם, החלו שבטים בדוים להיכנס לישוב, ובכלל זה שבט אלהז'יל ושבט אלפאינиш, שניהם ממטה תיא הבודוי.

חולציותם של הבדוים-פלאחים באלווט הערים באה בתחלת התהילך לידי ביטוי בכינויים שניתנו לעיריות; כינויים אשר הדגישו את מוצאם הבודוי-פלאחי. את הכינויים נתנו הבדוים כדי ללווג לבדוים-פלאחים, מחד גיסא, וכך להרתו שבדוים מהцентр לעיריות, מайдך גיסא. לדוגמה: תל-שבע כונתה 'בלד אבו-טהאה' – עירית השבט הבודוי-פלאחי אלעוברה, ואילו ערעור כונתה 'בלד אבו-עראל' – עירית השבט הבודוי-פלאחי אבו-עראר. אכן, התיאו הפלאחי הרתיע ממשן שנים את הבדוים מהיכנס לעיריות.

ד. הימנעות משכנות מיידית עם בדוים-פלאחים

בדוים רבים רוצים לעבור ולהשתקע בעיריות, מושם שאינט מעוניינים לחשוף את עוניים ואת עליבותם לעיני כל, בייחוד לעיני שכיניהם הבודוים-פלאחים. דפוסי המגורים בפזרה הצטיינו במרקח ובין המקבצים המשפחתיים, ואילו בעיריות קיימת סמיות אגוארפית בין הבתים, החושפת את מצבן החומריא של המשפחות. על כך אמר בדווי בראין: "שמע, פה (בפזרה שמחוץ לעיריות) אף אחד לא רואה אותה, לא יודע אם הילדים שלי אכלו ארוחת ערב, אם אכלו פיתה עם שמן או כבש. שאני עיירה, השכן רואה את הילדים שלי ורבעים, בלי נעלמים ועם בגדים קרוועים" (ראיון עם אדם משבט אלאעסם, 31.10.94). למען האמת, הבית הפלאחי, ובמיוחד העובדה שהאיישה היא מכפר בשטחים או מרכז הארץ – הוא בדעת רזהה גבוהה מהבית הבודוי, בו נהגים עדין היחסנות ודפוסי התרבות המסורתיים. וכן, הריגשות הגבוהה לתרומות מהוות גם היא גורם בעל משקל בהימנעות הבדוים מהцентр לעיריות. משפילה במיעוד היא החשיפה בפני השכנים הבודויים-פלאחים, אשר עשו חיל לעומת הבדוים. אצל בדווי-פלאחים עני לא קיים שיקול מעין זה, ובוצר לו הוא אף מוכן לפנות לשכת הרוזחה, ללא שום חשש לתרמיתו (ראיון עם בדווי משבט אלאעסם, 11.8.94).

הדעה הרוזחת כיום, לפיה הבדוים עניים בהשוואה לבדוים-פלאחים, נובעת בחלוקת מדבקותם של הבדוים בענפי הייצור המסורתיים, שהווצאות תפעולם ממש מרוששות אותן. הדברים אמרוים בעיקר בשנות בצורת, כאשר יש צורך למן את האכלת בעלי החיים בדירה, במקומות בשדות המרעה, ולספוג את ההפסדים משdot הפלחה שלא הניבו. באופן פרודוכסלי, אותם נכסטי יצור – מקנה וחקלאות חריבה – שהיו מקור עשרם של הבדוים עד עבר הלא-רחוק, נחפכו לטבאת עוניים היחס. לעומתם, הבדוים-פלאחים לא נצמדו למKENה ולחקלאות ולא בחלו מעולם בשום עבודה אחרת. הם יצאו לעבוד ביישובים יהודים, עבדו בחקלאות, הפעילו מסאיות, ביצעו עבודות עפר ואפילו ור��נו בורות שופcin. כך עשו אנשי השבט הבודוי-פלאחי אבו-עראר בערוויד, אנשי השבט

הבדואים-פלאחים אל-עוברה ברהט, אנשי השבט ابو-חאמד בכסיפה ושבטים בדואים-פלאחים אחרים. ככלם צברו את הונם מעבודה שכירה, מכל הבא ליד, וכיוום הם רושמים לעצם נכסים רבים. "הזומנים והעשירים מקרוב האוכלוסייה הבדואית בנגב הם דוקא הבדואים-פלאחים ולא הבדואים", אומרים בטרונה בדואים משפט ابو-רביעה (31.10.94). לעומתם של פלאחים, יש לבדוים עדין עכבות ביחס לתadmitem, והם לא מוכנים לעסוק במשחטי היד שהבדואים-פלאחים עוסקים בהם. העושר שצברו בדואים-פלאחים בעמל נפיה הוא מושא לקנה עברו הבדואים, וכל אימת שהם מזכירים את התקומות של הבדואים-פלאחים, קשה להם שלא לרטון: "אלחראת'ין, אל חעצאדין, אל נתראדין ואל הויאן – אל חומראן – צארו אודם, ומה בפלו פינה; ואל חקיקה כל הא' מא העיאל אלה פי אישראל" (הchorisms, הקוצרים, השומרים והרוועים – אודמי העור – נעשו בני-אדם ואינם מסתכלים בנו. והאמת היא, שככל זה לא קרה אלא במדינת ישראל) (ראיון עם אדם משפט אל-אעטם, 26.1.95). הדברים נאמרו בכאב רב ממהלך ראיון עם בドוי זקן, והם משקפים את התהיפות היוצרות – הבדואים, שהיו בעבר אדוני הבדואים-פלאחים ובעלי הנכסים והעושר, נראהים כמו שאינם מלביקים כיוום, מבחינה כלכלית, את הבדואים-פלאחים.

הבדלים בין-שבטים בתפקיד ההשתקעות בעיירות

קיימת אומנם מגמה כללית של השתתפות מוגבלת של בדואים בתפקיד העיר, בהשוואה לבדוים-פלאחים, אך בין שבטי הבדואים עצם ישנה שונות ניכרת בעניין זה. שבטים בדואים אחדים כמעט נמנעו בעבר מלhicnens אל העיירות; שבטים אחרים שלחו נציגות מצומצמת להשתקע בעיירות, ואילו שבטים אחרים קיבלו על עצם את משימת העיר ביתר שאת. הדבר בא לידי ביטוי בלוח 4. המטה המעויר ביותר מבין מטות הבדואים הוא מטה תרabin. בשנת 1998 נאמד חלכם של יושבי העיירות מקרוב מטה זה ב-79.3 אחוזים. שבטי תרabin, להוציא שבט ابو-צחיבאן, מחלוצי המשתקעים ברהט, לא מיהרו להיכנס אל העיירות ועשו בכך בשנות התשעים. שבט ابو-סריחאן השתקע באמצעות שבטים שונים בתל-שבע, וכן נהג גם שבט ابو-עמרה מטה זה. גם שבט תרabin אלצאנע נמצא בחלוקת הגדל בעיירה שגב-שלום, למורות שיש לו נציגות ניכרת בפוזה, באזור שליד עומר. המטות האחרים – מטה תניה, הגדול מבין המטות הבדואים, ומטה אלעוזמה – שמרו על יחס של כשליש היושב בעיירות ושני שלישים המתגוררים עדין בפוזה. עם זאת, במטה תניה קיימת שוניות רבה בין תחת-המטות והשבטים באשר להשתתפות בתפקיד העיר. 65.2 אחוזים מחת-מטה חוכם יושבים בעיירות, לעומת זאת-מטה ט'לאם, שבו יושבי העיירות מהווים רק 5.5 אחוזים. בין שני אלה מצוי תחת-מטה קדריאת, שבו שייעור יושבי העיירות (תל-שבע ולקיה) הוא 40.9 אחוזים. תחת-מטה ט'לאם, כמווהו תחת-מטה קדריאת, הם בעלי קרקעות גדולות בצפון-מזרחה הנגב, בבקעת ערד, ואורך כביש באר-שבע-דימונה ולאורך כביש באר-שבע-חברון. תחת-מטות אלה ניכרות מידת רבה של שמרנות ביחס לאורה החיים המסורתי. שבטי תחת-מטות אלה היו מעורבים במאבקים עקשניים עם

השלטונות בנושא הקרקע. הם תבעו לאורך זמן, וממשיכים לטענו, לגור ביישובים כפריים במקומות ישיבותם. תופעת 'הכפרים הבלתי-monicרים' נפוצה בעיקר בקרב תחת-מטות אלה.

גם בתחום תחת-המטות קיימת שונות בין השבטים המרכליבים אותן. בקרב תחת-מטת חוכם, אשר כאמור מצטיין בדרך כלל במידה גבוהה של עירור, מצוי שבט אלאסד, אשר רק מתי מעט אנשים יושבים בעיירה לקיה; כל השאר יושבים בפוזורה, ממערב לעיירה זו, אך אין מתיישבים. הימנוותם מהיכנס לעיירה קשורה בעיקר בעובדת היהות בעלי קרקעם רבות, שהם ממשיכים להחזיק בהן ולתבע אותן, על אף העובדה שלטונות הגיעו למכרות ולהעביר את בעליהן לעיירה לקיה הסמוכה.

בקרב תחת-מטת הבדוויי קיימת גם כן שונות ניכרת בין השבטים באשר להשתתפות בההיליך העיור. בולטים בהימנוותם מהתיישב בעיירותם השבטים אלהוואשה (על כביש באר-שבע-דימונה), אלאטראש (על כביש תל-שוקת-ערוד) ואבו-כף (מצפון לעומר). שבטים בדווים אלה מתעקשים להישאר במקומותיהם בפוזורה ומקשים הכרה בכפריהם 'הבלתי מוכרים' או הקמת כפרים חדשים תחתיהם. לעומתם, השבטים הבדוויים אלנברוי, אבו-רבקיק, אלעאסם וקדיראת אלצאנע השתלו במידה זו או אחרת בתחום העיור. הם איבדו את החזקה על קרקעיהם בשל הפקעות שבוצעו במהלך העשורים הראשונים להקמת המדינה.

שלושה שבטים בדווים בנגב אינם בכללים במסגרת מטה כלשהו. שניים מהם השתקעו ברהט כמעט באופן מלא – אלטורי ואלאפינייש. לעומתם, שבט אליעוקבי נותר ברובו המכריע בפוזורה, ליד חורה. אנשי אליעוקבי ניהלו מאבק עיקש על היישורותם בפוזורה ועל אחיזת הקרקעות. מנהיגות שבט זה נטלה תפקיד מוביל במאבק על זכויות האזרח בקרב השבטים הבדוויים בנגב, אף על פי שרובם הגדל איינו מחזיק בקרקע באופן מעשי בשל הפקעה נרחבת. למרות ההפקעה, הם נשאים בפוזורה וממשיכים להיאבק על זכויותיהם הקרקעיות.

הישיבה בפועל על קרקע, במטרה למנוע מעבר לעיירות, וה坦ביעה מהשלטונות להכיר בכפרים הקיימים מאפיינות גם כמה שבטים בדווים-פלאחים. הבולטים ביניהם הם אלסיד (מדרום לחורה) ודרכ'ג'את (ביבקעת ערוד). אנשי אלסיד דבקים באורת החיים הכפרי, והם מחזיקים בקרקעות שבמקום ישיבותם. אנשי דרכ'ג'את לא נכנסו אל העיירות ונשארו בשלמות ב'כפר הבלתי-monicר' שלהם. רק לאחרונה זכה כפר זה להכרה רשמית.

שאר השבטים הבדוויים-פלאחים לא נצמדו אל הפוזורה ולא אורח החיים הכפרי, ורבים מהם חיים בעיירות. מצטיינת בעייר היא קבוצת שבטי הקלאלעיה (זברקה ואבו-חמיד), נצאהה, אלעמור, ואבו-חאמד), שאנשיה מתגוררים בעיקר בכטיפפה וברהט. בערווער יושב הרוב הגדול של אנשי השבטים הבדוויים-פלאחים אבו-עראר ואבו-ג'אמע.

לוח 4 : אוכלוסיית השבטים הבדואים והבדואים-פלאחים
בנגב, בפזורה ובעירות, 1998

מספרים מוחלטים						התה-המטה	המטה
האות בעירות	מקום המגורים פזרה (א) עיריות (ב)	סך הכל	שבט	השבט	התה-המטה		
49.2	50,250	51,789	102,039	כל שבטי הבדואים והבדואים-פלאחים			
44.0	35,220	44,751	79,971	סנ' הכל	א. שבטי הבדואים		
36.6	20,130	34,833	54,963	סנ' הכל	מטה תיוה		
65.2	6,160	3,285	9,445	סנ' הכל	תת-מטה חוכ		
66.8	3,370	1,678	5,048	אלחויזיל			
0.1	10	1,253	1,263	אלasad			
56.0	450	354	804	אבו-עבדון			
100.0	2,330	--	2,330	לא שיק שבטי			
40.9	12,100	17,452	29,552	סנ' הכל	תת-מטה קדריאת		
29.4	2,030	4,870	6,900	אלעסטם			
48.4	6,040	6,431	12,471	אבו-רקייק, אבו-כף ונבארי			
2.6	50	1,844	1,894	אלחוואשלה			
7.6	150	1,835	1,985	אלאטראש			
45.9	2,100	2,472	4,572	קדיריאת אלצאנע			
100.0	1,730	--	1,730	לא שיק שבטי			
53.8	1,100	945	2,045	סנ' הכל	תת-מטה נתוש		
53.8	1,100	945	2,045	אלעטאונה			
5.5	770	13,151	13,921	סנ' הכל	תת-מטה טלאם		
5.8	200	(ג) 3,250	3,450	אבו-רביעה			
0.0	--	(ג) 1,500	1,500	אלקורעאן			
3.3	130	3,856	3,986	אבו-קרינאת			
0.8	20	2,404	2,424	אבו-ג'וייעיד			
12.3	210	(ג) 1,500	1,710	קאבואה			
24.6	210	641	851	ג'נאייב			

**לוח 4 : אוכלוסיית השבטים הבדוים והבדווים-פלאחים
בנגב, בפזורה ובעירות, 1998 (המשך)**

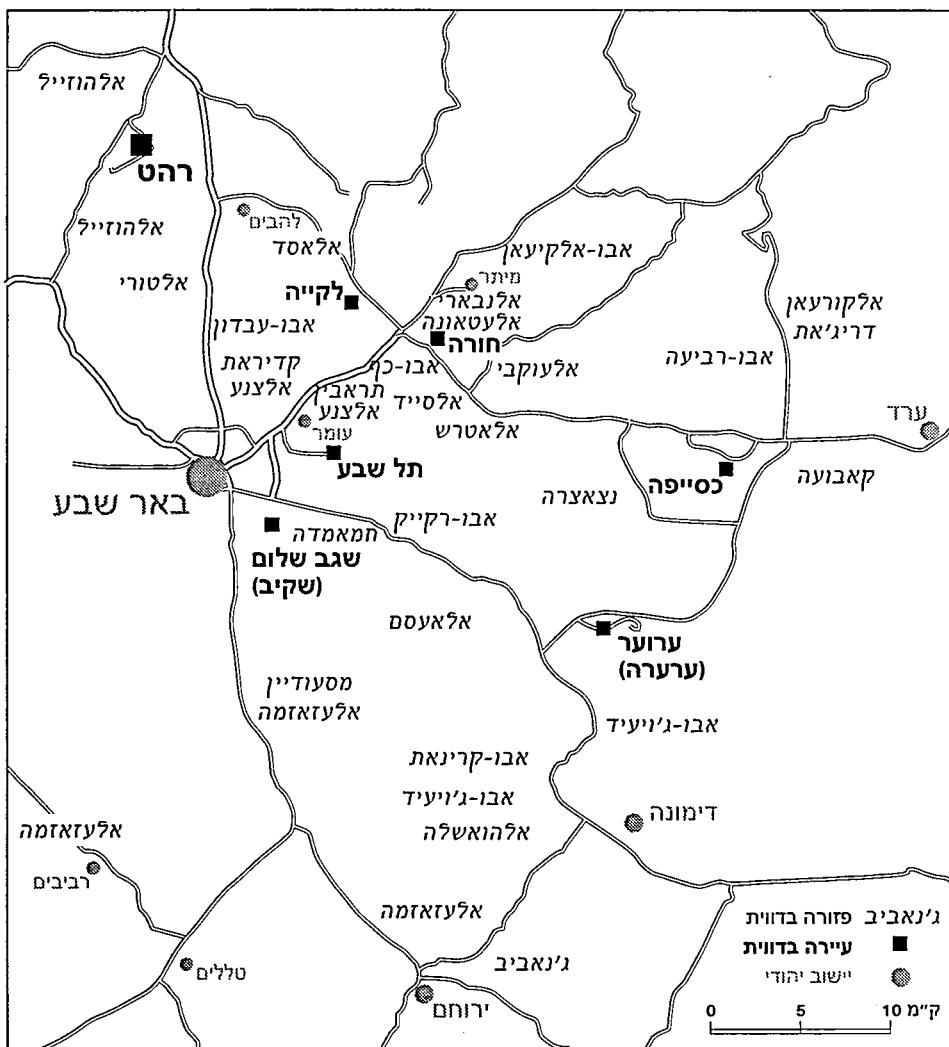
מספרים מוחלטים					המטה תת-המטה
האחו בעירות	מקום המגורים פזרה (א) עירות (ב)	סך הכל	השבט	מטה אלעוזומה מסעדיין ואלחמאמה	
33.8	4,220	8,266	12,486	סך הכל	מטה אלעוזומה
33.8	4,220	8,266	12,486	מסעדיין ואלחמאמה	
79.3	5,090	1,063	6,153	סך הכל	מטה תראבין
69.1	2,070	926	2,996	תראבין אלצאנע	
90.4	870	92	962	אבו-סריחאן	
100.0	510	--	510	אבו-צ'היבאן	
92.6	560	45	605	אבו-עמרה	
100.0	1,080	--	1,080	לא שיווק שבטי	
90.8	5,780	589	6,369	סך הכל	לא מסגרת מטה
100.0	4,750	--	4,750	אלטורי	
15.2	90	502	592	אלעוקבי	
91.5	940	87	1,027	אלאפייניש	
64.6	12,290	6,738	19,028	סך הכל	ב. בדוים-פלאחים
56.0	1,300	1,020	2,320	אבו-אלקיעאן	לשעבר בחסותו אלחויזיל
98.9	4,140	46	4,186	זברקה وابו-חמיד	לשעבר בחסותו אבו-רביעיה
100.0	1,360	--	1,360	אלעמור	לשעבר בחסותו אבו-רביעיה
46.2	570	664	1,234	נצצרה	לשעבר בחסותו אבו-רביעיה
100.0	990	--	990	אבו-חAMD	לשעבר בחסותו אבו-רביעיה
0.0	--	(ד)2,500	2,500	דריג'את	לשעבר בחסותו אבו-רביעיה

**לוח 4 : אוכלוסיית השבטים הבדוים והבדוים-פלחים
בנגב, בפזורה ובעיירות, 1998 (המשך)**

האות בעיירות	מקום המגורים (א) עיריות (ב)	מספרים מוחלטים			השבט	הת-המטה
		פוזרה (א)	סך הכל	השבט		
100.0	1,330	--	1,330	אבו-עראר	לשעבר בחסות אבו-קרינאת	
100.0	740	--	740	אבו-ג'אמע	לשעבר בחסות אבו-ג'יעיד	
0.9	20	2,250	2,270	אלסיד	לשעבר בחסות תת-מטה קדריאת	
16.2	50	258	308	אבו-עמאר	לשעבר בחסות תת-מטה קריראת	
100.0	1,790	--	1,790	ג'ראון	לשעבר בחסות תראביין	
90.1	2,740	300	3,040	סך הכל	ג'. עביד'	
100.0	1,230	--	1,230	אבו-בלאל	לשעבר בחסות אלחווזיל	
83.4	1,510	300 (ד)	1,810	לא שיק שבטי		

- (א) מקור: המרכז לפיתוח אורי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, שנתון סטטיסטי לבדויים בנגב, מס' 1, 1999, לוח ב, 30, עלי נתוני משרד הפנים, מרשם האוכלוסין, מחוז דרום.
- (ב) המקור: דוחות אכליות של המינהלה לקידום הבדויים בנגב במינהל מקרקעי ישראל. הנתונים המופיעים הם לפי ייחדות דיוור. נתוני האוכלוסייה חושבו על פי ממד של עשר נפות ליחידה דיוור.
- (ג) בלוח המקור נתוני שבט אלקוריאן וחילק משבט אבו-עראר בעקבות נכללו בשבט אבו-רביעיה. בלוח זה הם הופרדו על פי אומדןם של תצפויות שטוח.
- (ד) אומדן על פי תצפויות בשיטה.
- (ה) כולל שבט אבו-חמיד והחמלות אבו-עביד ואבו-עאייש.

מפה 1: עיירות ומתחמים שבטיים של האוכלוסייה הערבית-בדויה בNEG

3 יחסים מתחים בעיירות

לפקידות הרכבתה במשרד הפנים ובמשרד השיכון ידוע אומנם שהאוכולוסייה הבדויה נחלה לשתי קבוצות בעלות זהות תרבותית שונה – בדוים וبدوים-פלאחים – אולם נראה שהתקנון החברתי של העיירות לא התחשב בעובדה זו. מגנון האכלוס המוסדי כיון אל העיירות גם בדוים וגם בדוים-פלאחים. ההפרדה בין שתי הקבוצות התקיימה בתוך העיירות, באמצעות שכונות נפרדות, אף כי היו כמה שכנים בדוים אשר שילבו בשכונותם את מי שהיו בעבר בני-חסותם מקרוב הבדוים-פלאחים. היו אף שכנות אוחdot שבחן בדוים-פלאחים צרפו אליהם בתיאב של שחורי-עוור. עד מהרה התגללה, שתהליק האכלוס של העיירות הבדויות בנגב, תוך שכנות בין בדוים לbedoים-פלאחים, גרים וממשיק לגורום לחיזוד ההבדלים ולא להקהיתם. אין למעשה עיירה שלא נתגלו בה סכסוכים, חלוקם אף קשים מאד ואפילו אלימים. השפע התרבותי בין בדוים לbedoים-פלאחים מהוות גורם ראשון במעלה להתחזות חיכוכים, לצד גורמים משניים נוספים. בעיירה חורה, אף שהיא נחשבת ל'שקטה', רב המתה בין הבדוים משפט אלעתאונה לbedoים-פלאחים משפט ابو-אלקיים, והוא עלול להתפרק באחד הימים. העיירה כסיפה, שרוב תושביה הם בדוים-פלאחים משפט אלקלאייה ומייעוטם משפחות בדויות משפטית תחת-מטה טלאם, הננית משקט יחס' ביחסים בין שתי הקבוצות, אף כי גם שם נתעוררו מריבות.

מתחים בין בדוים לbedoים-פלאחים בעיירה חורה

העיירה חורה הוקמה בשנת 1983. מתגוררים בה אנשי השבט הבדוי אלעתאונה בצד קבוצות אחרות, הנחשבות בעיני אנשי אלעתאונה כמי שאינם בדוים 'אמיתיים' ומוצאים פלאхи. על רקע זה נתגלעה סדרה של סכסוכים. אחת הדוגמאות לסכסוכים אלה היא הריב השורר בין אנשי אלעתאונה לחמולת אלחווא'ה, שאנשי אלעתאונה מיחססים לה מוצאי פלאхи מהר-חברון. השכנות באותו יישוב גורמת לחיכוכים חוזרים ונשנים, לעיתים מדי יום, בין שתי הקבוצות. המתה הוא מתרميد, ודין בריב קטן בין ילדים כדי לגרום להתרצחות. מוקד מתה נוסף קיים בין אנשי אלעתאונה לאנשי אלנעאמי, שגם להם מיחססים הbedoים מוצאי פלאхи. לאנשי אלנעאמי הוקצתה שכונה עוד בראשית דרכו של היישוב, אולם אנשי אלעתאונה לא המתינו עד שייווצרו עובדות מוגמרות, ויזמו מיד החתמה של מנהיגי החמולות והשכטים הbedoים על מכתב התנגדות להצטרופות של

אנשי אלג'ריה לעיריה. יש הטוענים, שאנשי אלעלטואונה ביקשו לבטא במעשה זה את עלילונותם ואת עובדת היהודים 'בעל הבית' והמנחים את העיריה. אחד המשכילים משבט אלעלטואונה מודה ש"אין מה לעשות. כואב לנו (הבדוים) שהאנשים שהיו כפופים לנו דורות רבים והוא נתנו למרותנו, לא רק שהיוס הם משוחרים, הם גם עושים הכל כדי להתגורות בנו ולהוכיח לעולם כולו שהגלגול התההף". מוסף ואומר אותו משכיל, ראש אחת החמולות בשבט אלעלטואונה: "אני לא כזה פנאט, אבל 'הט' (הכוונה לבדוים-פלאחים) באמת עולמים על העצבים. אילו ישבו בשקט בעיריה, לא היה קורה דבר. אבל המעשים שלהם מעצבנים, וביחוז הרומיים שהם משלחים לפניינו, אילו אבד הכלח עליינו ועל תרבותנו, והנה עוד מעט הם ישלונו בנו (הכוונה, באמצעות בחירות). זה מצב בלתי נסבל. תאמין לי, אנשים לא ישנים בלילה מרובה עצבים בגל השחצנות שלהם..." (ראיון עם בדווי משבט אלעלטואונה, 19.1.95).

מוקד אחר של מתח בין-קבוצתי בעיריה חורה קיים בין שבט אלעלטואונה הבדוי לשבט ابو-אלקיעאן הבדוי-פלאחי. שבט ابو-אלקיעאן רואה עצמו כשבט בדווי 'אמיתי', שמצואו מחלב מעאן בגבול ירדן-סעודיה, ואילו אנשי אלעלטואונה טוענים כי שבט ابو-אלקיעאן הוא מוצר פלאחי. בשנתיים הראשונים לשכנות בין אנשי ابو-אלקיעאן לאנשי אלעלטואנה, מנעו הגברים של ابو-אלקיעאן מנשאותיהם לבוא לסנייף קופת החולים, הממוקם בשכונת אלעלטואנה. הם העדיפו להטריח אותן לנסוע למרפאת הבדוים הכללית בבא-שבע, הנמצאת למרחק 20 ק"מ. אנשי שבט ابو-אלקיעאן שמרנים יותר מאשר ניחן אלעלטואנה באשר למקום של הנשים בחברה. הנשים משבט אלעלטואונה נוהגות מידה ניכרת של פתיחות וחופש אישי, ואנשי ابو-אלקיעאן מבקשים שלא לחשוף את נישיהן להשפעת נשות אלעלטואנה.

אי-הנוכחות להשתמש באותו השירותים גורם למתח בין-שבטי גם בקרב הבדוים עצם. אדם אחד מהשבט הבדוי אלעלטואנה בעיריה חורה טען, כי "הבדוים עדין תקועים במסורת שלהם ושוררים על ערכיה, ולא נראה שיתחולל אצלם שינוי בטוחה הקרוב. מי שאומר אחרת פשוט מסלף את המציאות. כל שבט חי את חייו ואת מסורתו בשכונתו הוא, ואין לבדוים ולbedoים-פלאחים מכנה משותף עם שכיניהם. לכן, בכל שכונה חיבטים להיות שירותים עצמאיים, כמו: מרפאה וגן ילדים. לא אתפלא אם בעtid יהיה גם שירוט רוחה לכל שכונה" (ראיון, 11.8.94). אותו בדווי אכן ראה את הנולד. לאחר כינון מועצת מקומית ממונה בחורה, הוקם מועדון נשים בשכונת ابو-אלקיעאן, ואיש מבין אנשי השבט לא חיע פועלות מסוותפות עם נשות אלעלטואנה או עם קבוצות אחרות, למרות שראש הרשות המקומית הממונה דואז שאף להביא לאינטגרציה בין שתי הקבוצות, ولو באמצעות הנשים (דוד אפרתי, ראיון, 24.9.98).

קשיים בשילוב חברתי-תרבותי

בעיני זKENI הבדוים ובעוני הדוגלים בהתבדלות שבטית, עניין השילוב החברתי-תרבותי בעיירות בין בדוים-פלאחים ובין בדוים לבודים מוטל בספק, ומן הסTEMס לא יתמש בשדור הנוכחי. יתרה מזאת, לדעת משכיל בדווי משפט אלעטאותה, המגמה היא בכיוון ההפוך: "מתחזרים ההבדלים, מתעצמת התחרות, וגוברים המתה והnicor. הדבר נכון בין בדוים לבודים, ולא כל שכן בין בדוים-פלאחים. השאלה את כל המשכילים המטיפים לאינטגרציה, האם הם מוכנים להשיא את איחיותם לבני שבטים אחרים. העיירות הבודיות אינן מהוות כור היתוך חברתי. ההפוך הוא הנכון – זהו סיר לחץ של מצוקה, היuder תשתיות ומייעוט משאבים, כאשר המעת הזה הוא נושא לתחרות ולמאבק בין הצדדים. בתנאים אלה לא יכולה אפילו להתחיל אינטגרציה". (ראיון עם משכיל, איש השבט הבודוי אלעטאותה, 11.8.94). אותו משכיל בדווי מסיק מכך, כי "מכל הבחינות, היישוב השבטי והחמולתי, ולא העיירה המעורבת, עשויים לצמצם, אם לא לבטל, את המתחים ביחסים בין בדוים-פלאחים. לעומת האמת, גם הקربה הפיזית בין השבטים הבודים בעיירות אינה לטובה שום צד. לכן, יישוב של שבט אחד הוא שיפטור את הביעות במישור המוניציפלי, כי היישוב השבטי ייתן יציג הולם לכל תושביו".

עוֹרֵךְ דִין משבט תוראBIN אלצאנע הבודוי טען, כי "ההבדלים התרבותיים והחברתיים בין הבודוים לבודוים-פלאחים בNEGב לא ייפסקו בטוח של 50 שנה, ואולי יימשכו עד סוף הדורות. אדרבא, בתנאי התחרות כויס בכל התחומיים, ובפרט בתחום המוניציפלי, כל מי שחלם על אינטגרציה הבין מהר מאד שהמפסידים באינטגרציה הם רק הבודוים, משומ שrok הם צריכים לוותר על זהותם התרבותית, על עמדותיהם הפוליטיות ועל קשריהם עם הממסד, שאוותם רכשו בעמל רב". (ראיון, 4.1.92). אותו עוֹרֵךְ דִין הוסיף ואמר, כי כל עוד לא מרבים בנישואין מעורבים בין שתי הקבוצות, לא יתרחש שילוב חברתי-תרבותי ביניהן. לעומת זאת, טען איש מן השבט הבודוי-פלאחי אלקרינאווי היושב ברהט, בהתייחסו למצב הדברים במקומות העבודה וברשות המקומית: "מי בכלל זכר או את השטויות של 'בודוים' ו'בודוים-פלאחים'; אנחנו עובדים יחד ונמצאים יחד יותר מאשר עם הנשים בבית שלנו. רק בתקופת הבחרות למועצה הנושא עולה, ויחדantu המתה, כי הצבעה היא שבטיית, והשבט משיקן אותו לצד זה או לצד הנגיד...". (ראיון, 12.6.91). אכן, קשרי עבודה ויחסים במוסגרת פוליטית ארצית מלאצים אנשים להזמין את עמיתיהם לאירועים משפחתיים, כגון: חתונות וברית מילה, ומתוך כך מתחילה התפתח, בשלב ראשון, קשרים מכירניים (אינטראומנטליים). נראה, כי היחסים בין שתי הקבוצות ישארו ברמה זו ולא יעברו עד מהרה לרמה ערבית-שוויונית.

תחרות אלקטורלית בזירות השלטון המקומי

אחד ממקדי המתח העיקריים ביחסים שבין בדואים לبدو-פלאחים בעיירות שבנגב נועל בעובדה, שהחיים בשכונות מחייבים את השתתפותן של שתי הקבוצות בניהול השלטון המקומי באותו יישוב. הרשות המקומית הפכה לזרת המאבקים העיקריים בתחום החברתי, התרבותי והפוליטי בחברה הערבית בישראל. העובדה ש"אין ערבים חלק במערכות השלטון הריאניות של מדינת ישראל" משפיעה על ריכוזם כל האנוגיה הפלוראלית ברשויות המקומיות (אלחאג' ורוזנפלד, 1990, עמ' 156). במלils אחרות, תכלית כל המאבקים בזירה זו היא השיליטה ברשות המקומית ובmeshabia. הדבר נכון גם לגבי רשותות מקומיות שקיימו בעיירות הבדויות נגבי. אם יש תחום שהוא בבחינת זירת המאבק המרכזית בין הbedoים-פלאחים – במסגרת המאבק החברתי והתרבותי ביןיהם – הרי זה תחום השלטון המקומי. ברשותות מקומיות אלה, כמו ברשותות מקומיות ערביות אחרות בישראל, קיים עדין קושי להפנים נהלים ועקרונות דמוקרטיים. הגורם השבטי והחמולתי מוחיזר, בסופו של דבר, את הפרט ואת הקבוצה אל האינטגריסים השיווכיים שלהם ודוחף אותם לאותר על רעיונות ליברליים ודמוקרטיים, דוגמת 'טובת היישוב', 'טובת הכלל' ועוד. ברשותות המקומיות הבדויות בנגב המאבק חריף במוחץ, בשל המתח העמוק בין שתי קבוצות התרבות, הbedoים והbedoים-פלאחים. מתח, הנושא בחובו משקעים וסטריאוטיפים טרמיים אבד עליהם הقلת, למרות הרצון – האמתי או לא – לצמצם את השפעתם, שהרי "אנחנו מוסלמים, אנחנו כולנו ערבים, ואנחנו שכנים, אז למה שנמשיך להתעסק בשאלת מיהו בדווי ומהו פלאח...". (ראיון עם איש השבט הbedo-פלachi אלקרינאי המתגורר בرحט, 11.2.94).

הbedoים-פלאחים מהווים רוב מכריע בקרב הבוחרים בכסייפה, בערvoir ובלקיה, וקצת יותר ממחצית הבוחרים בתל-שבע וברהט. רק בחורה ובשגב-שלום הbedoים-פלאחים הם מיעוט מקרב הבוחרים. מצב זה אינו עולה בקנה אחד עם תפיסת הbedoים ביחס למוקם המסורי-היסטורי במבנה הכוח של החברה הערבית-bedoית בנגב. הם צפו מצב זה מראש, כאשר רבים מהם נמנעו מלחתורף אל העיירות החדשנות, וכן מצבם הפליטי של אוטם בדוים שבכל זאת השתקעו בעיירות אינו נוח, בלשון המעטה. לדעת משכילים בדווי משפט

אלאעטם, המודל המוניציפלי, לפיו מתחמנים חברי המועצה ורואה בבריאות דמוקרטיות, אינו מתאים לבדוים. לדעתו, אין מנוס מייצוג שווה לכל שבט, שאם לא כן יהיה תושבי העיירות נתונים למתדים ומיתרים העולמים להוביל, בנסיבות מסוימות, לאלימות (ראיוון עם בדיוו' משפט אלאעטם המתגורר בתל-שבע, 24.9.98). אחרים מעלים מחשבות, המעידות בסימן שאלה את יכולתה של האוכלוסייה בעירות הבדויות בנגב, על המבנה השווני המורכב שלא, לקיים שלטון מקומי סביר.

וכן, בשנים הראשונות לקיומן של העיירות הבדויות בנגב הן נוהלו בידי מועצות שמונו על ידי שר הפנים. היו אלה יישובים חדשים יחסית ללא הרגע בהלכות שלטון מקומי. משרד הפנים נהג לעיתים למנות מועצה ממונה ביישובים חדשים, ובכל זאת גם ביישובים יהודים חדשים. לאחרונה, הופעלה שיטה זו ביחס ליישובים היהודיים מודיעין והר-אדר, קודם שנערכו בהם בחירות לרשות המקומית. אולם תופעת המינוי של גוף מוניציפלי בידי שר הפנים רוחה במיעוד ביישובים הערביים, יותר מכל ביישובים הבדוים עד שנת 2000. ההנחה הייתה, כי לא רק היידר ניסיין שלטוני ביישובים אלה מהיב מינו גוף מוניציפלי בידי משרד הפנים, אלא אף, ובמיוחד, הפירוד החמולתי השורר בקרב האוכלוסייה הערבית. לתפקיד ראש המועצה ממונה ביישובים הבדוים מונו יהודים, וגם עובדי המועצה היו על פי רוב יהודים. התושבים, מצדם, היו מעוניינים במערכות ובקבלה תפקדים במועצה ממונה, ולא אחת הבינו התמרמותם, לעיתים אף התנגדות של ממש, לנוכחות יהודים לתפקידים אלה. לעומת זאת, לא חסרו משליכים בדווים שכולים היו מלא את התפקידים. באותו שנים ניהלו חלק מפרנסי העיירות הבדויות החדשות מאבק במגמה להעביר את השלטון לידיים; מאבק, שלווה לעיתים בהגשת עתירות לערכאות משפטיות. הם לא נלאו מלנסות ולהעביר לידיים את השלטון המקומי, כאשר גודל האוכלוסייה המתגוררת בעירה הציק זאת מבחינת החוק, וכאשר חשו שביכולתם לנהל את ענייני העירה בעצמם.

קיימים הבדלים יסודיים בין הבדוים לבין הבדוים-פלאחים בהתייחסות לתחילה המוניציפליות ולהעברת השלטון לידי תושבי העיירות הבדויות בנגב. הבדוים-פלאחים נוטים לדוש שלטון עצמי ללא התערבות מבחן, למורת הקשיים הנובעים מכך ביחס לתחרותם עם הבדוים, ואילו הבדוים נוטים לעיתים לצידם בכחונתם ובמנוייהם של יהודים לתפקידים של ראש מועצה, חברי מועצה ועובדיו מועצה. לשני הצדדים יש נימוקים ענייניים לדרישותיהם ולשאיופותיהם. בכלל מקרה, הבדוים מזעירים מעצם המחשבה שהבדוים-פלאחים ישלו בהם אי-פעם, והם אינם ממסים לומר בפירוש שלא היו רוצחים בשליטת הבדוים-פלאחים בעיירות. מבחינת הבדוים, עדיף שההכרעה בשאלת ידי מי תועבר השלית בעיירות תידחה עד שייהי לבדוים רוב עירה, והשליטו המקומי בה יהיה בידיים. אולם מתוך התבוננות במצוות הדמוגרפיה ובתפקיד האכלוס של העיירות נואה, שהיה קשה לבדוים לשלווט בעיירות בעtid, אלא אם כן יפעלו לרכישת קולות, יבטיחו הבטחות מופלאות או ינסו להרכיב קואליציות עם קבוצות של בדוים-פלאחים. אריה אורן, מי ששימש מזכיר המועצה האזורית משוש במשך כל שנים קיומה, טען שעל פי ניסיונו, רוב התושבים היו סבורים תמיד, כיעדיפות יהודים בתפקיד ראש מועצה וסג

מין-הלי על פניו מועצה נבחרת, המורכבת רק מהתושבים הבודדים, וזאת משום שהדרב מקחה את המאבק הבלתי נמנע בין בודדים לבודדים-פלאחים.

התיחסות למאבק שנייטש בין הבודדים לבודדים-פלאחים בשנות השמונים וראשית שנות התשעים, בהקשר לארגון מחדש של המועצות המקומיות הבודדות בנגב, אנו מוצאים בעובדה של ועדת שהוקמה במיוחד לשם כך על-ידי משרד הפנים. בראש הוועדה עמד פרופ' גدعון קרסל, מומחה לחברות הבודדות. בדור החודעה נאמר: "תכוונה שעליה עמדנו בשעות ארוכות של הקשבה לאנשים היא, שמרב הדורשים העברות הניהול העירוני לידי התושבים לאלטרו הם 'מצחיחנים' (קובלנים גדולים) מקבוצות הפלאחים (מקבוצת ابو עראר, למשל). בתביעתם מסתמכים הם על היישגים החומריים, באמונה שהגינו גם להתרחבות המספרית הדורשה למספר אחד [הכוונה: להיות במעמד בכורה – המחברים]. העשור מסיע לדרבון הריבוי הטבעי, ועל-פי הרגשותם, כבר השיגו בגודל את שבטי הבודדים הגדולים שבתוכם הם יושבים. בעירות שבחן מערך השבטים לפי גודלם הוא ללא עורין, הקבוצה הגדולה נינוחה יותר וביקשה מעתנו הדרגותיות במעבר לעצמאות. בעירות שבחן אין ההכרעה בשאלת הגודל מובטחת, אולם העימות הוא בין קבוצות בודדים 'טהוריים' (ולא בין פלאחים או כינויים 'קלאייה' לבין בודדים), ביקשו אותן שלא להזדווג. בני שבטי מיעוט בכל עיריה ביקשו גם הם שלא להזדווג" (קרסל, 8.7.95).

כאשר עבר השלטון המקומי ברהט ובתל-שבע לידי התושבים, החלו תחרות פוליטית על שלטון זה בין הקבוצות השיווכיות. התחרויות השבטית ארוכת-ההיסטוריה היא שהטבעה את חותמה על התהליך הפוליטי בעירות הבודדים. השבטים הגדולים או הפלגים הגדולים, אשר מנהיגיהם יכולים לגייס מספר רב של מצביים בבחירות, התחרו ביניהם על השיטה ברשות המקומית, תוך כוונת בריאות אלקטורליות בין היחידה השיווכית הגדולה שלהם ליחידות קטנות – שבט, פלג קטן או חמולה/משפחה גדולה. דפוסי תחרות אלה מתקבלים בחברה הבודדית, והם הועתקו אל הזירה המוניציפלית, כפי שגם קרה ברבים מן היישובים הערביים בצפון הארץ ובמרכז. גם שם, החמולה עדין משמשת בסיס חשוב לחיקם הפוליטיים המקומיים (אלחאג' ורוזנפלד, 1990). המציגות החדשה – 'שחוור' (אםנציפציה) הבודדים-פלאחים מחסותם של הבודדים וקיבלה זכות הצבעה בבחירות המקומיות – הוסיפה ממד רב-חשיבות להתפלגות המצביים בין בודדים לבודדים-פלאחים. התחרות האלקטורלית, שהחלła עם המעבר ממוניה למועצה נבחרת, באה לידי ביטוי בתחום בין רשימות הנשענות על מצביים מקרוב הבודדים-פלאחים לבין רשימות הנשענות על מצביים מקרוב הבודדים. במציאות הדמוגרפיה שהתחוותה ברהט ובתל-שבע הפכו הבודדים-פלאחים לרוב בקרב בעלי זכות הצבעה. כתוצאה לכך, החלו הבודדים בעירות להרגיש מאוימים מן הבחינה הפוליטית וניסו לגייס מחדש את תמיכתו של כל מctrיע פוטנציאלי מבין מי שהיו בני-ח��ות בעבר, כדי לשמר על מעמד הנהגה שהיו וಗילם לו.

המאבק בבחירה הוא מאבק על משאבי מקומיים. על שלושה סוגים של משאבי נאבקים בדרך כלל בבחירות המקומיות: תפקידיים ברשות המקומית, שירותים עירוניים ושירותים שכונתיים. על משאבי אלה מתנהלים, במידה זו או אחרת, מאבקים בכל רשות

מקומית, בין אם על בסיס פוליטי ובין אם על בסיס חברתי או תרבותי. ברשויות המקומיות הבדויות בולט הבסיס התרבותי הקשור למוצאו של אדם. חמולות, פלאים ושבטים נאבקים ביניהם על השליטה במסאיים. אל מacerbים אלה מצטרף גם המאבק בין שתי קבוצות המוצא הראשיות בקרב האוכלוסייה הבדואית – הבדואים והבדואים-פלאחים.

תקידים ברשות המקומית מknם עדモות כוח להקצתה המשאבים המצוים בידי הרשות המקומית, ועל כן תפיסת עמדות אלה היא יעד חשוב בתחום המתרחש בזירה המוניציפלית. אך תקידים הם גם משאבים בפני עצם, בתוקף היוצרים מקומות עבודה ומוקור פרנסה. מקומות העבודה במגזר המוניציפלי הם מקור תעסוקה חשוב ברבים מן היישובים הערביים בישראל (אל-חאג' ואחרים, 1994), ולא כל שכן בעיירות הבדואיות שאינו משופע במקומות תעסוקה. ברשות מקומיות נבחרת, מתחלקים התקידים בהכרעה דמוקרטית, על-פי תוכנות הבחיורות למועדצה, וכך יש לדמוגרפיה משקל מכריע. הייצוג במוועצת הרשות המקומית עשי להשפיע על חלוקת התקידים ועל חלוקת המשרות. כיוון שהבדואים-פלאחים מהווים רוב חלק מן העיירות הבדואיות בנגב, שכן רוב הבדואים עדין מתגורר בפזורה, הם עשויים לשלוט ברשות המקומית של יישובים אלה.

הנבחורים למועדצת הרשות המקומית בעיירות הבדואיות רואים עצם מעלה לכל נציגים של בני קבוצתם. ביישובים אלה, הנציגות היא בעיקר על בסיס מוצא, אף כי חלק מן הרשימות הרצויות לבחירות ברשות המקומית יש קשר למפלגות או לתנועות ארכיזות. אי-כך, דואגים הנבחורים לקבוצת-הם. לאחר שבעיריות אלה מקובלת הפרדה מרחכית לשכונות, על פי המוצא, נמצא כי הנבחורים הם גם נציגיהם של שכונות מסוימות. בשל עומק מקדישים הנבחורים את מרבית ממוציהם כדי לדאוג לאינטזרים של שכונותיהם. בשל השסע בין בדוים לבדואים-פלאחים, נמצא כי מי שמחזיקים בשלטון המקומי מפנים את רוב המשאבים לטובת השכונות של בני קבוצתם, בעודם ממצאים, ואפילו מונעים, העברת משאבים אל השכונות של הקבוצה האחרת. הנאמנות לקבוצת המוצא היא חזקה מאוד, וכן גם הנטייה להתעלם מן הקבוצה האחרת. התעלמות, אשר לעיתים מתחייבת מזאתו הרווח בחברה השבטית-המסורתית האופיינית לעיירות הבדואיות בנגב.

קוואליציה במקום אינטגרציה

בעוד החברה הבדואית בעיירות, על רכיביה הראשיים (בדואים ובדואים-פלאחים) והמשנים (שבטים, פלאים וחלומות), ממשיכה לקיים הפרודה (סגורציה) חברתית ורוחנית בין מרכזיות בתחום הנישואין, הקשרים החברתיים ודפוס המגורים, מתרקמת והולכת מציאות חדשה בתחום הפוליטי המקומי. תהליך העיור שכפתה הממשלה הכנסית את רכיבי החברה הבדואית למסגרת ניהול-שלטונית אחת – המסגרת המוניציפלית. באוותה מסגרת מתגוררים בדוים ובדואים-פלאחים אלה לצד אלה. באותו מסגרת שכנים בני שבטים שונים אלה ליד אלה. השכונות הן אמנים הומוגניות, אולם כאשר הדברים נוגעים לניהול המשאבים המוניציפליים, הטריטוריה הרלוונטיית היא תחום השיפוט של כל היישוב. ברמת היישוב, שוב אין לקבוצה זו או אחרת מונופול, והוא חייבת להשתתף

במשחק הפלוטי של צבירת כוח ויצירת בריתות. בריתות אלה חוזות גבולות שיווכיים, שלא נחכו במישור החברתי ובמישור התרבותי בחיי היום-יום. בעיריות הבודויות נוצרות והולכות קואליציות בין קבוצות בדוויות לקבוצות בדוויות-فلאהיות, שמרתן לאפשר לכל אחת מן הקבוצות להשתתף בשלטון המקומי ולהבטיח לעצמה משאבים מוגניציפליים. תופעה זו היא משמעותית בעיקר עבור הקבוצה הבודוית, אשר בעבר לא ראתה בבדווים-פלאהים שותפים פוטנציאליים לניהול ולשלטונו. בשורשים האחוריים, כתוצאה מן המציאות שהתפתחה בעירות, ובעיקר מן הגידול המהיר באוכלוסיית הבודוים-פלאהים, למדוז הבודוים תושבי העיירות שעלהם לסלל לעצם דרכם חדשות ולראות בבדווים-פלאהים שותפים לתוךם הפלוטי.

במציאות חדשה זו, החלו לחדר אל המערכת הפלוטית המקומית גם סוגיות מן המציאות הארץ-ישראלית, המענייקות את החברה הערבית בישראל – סוגיות של לאומיות, דת ושוויון. בשנים אלה נesthesia החברה הערבית בישראל אסטרטפית מעבר בנושא המאבק הירושאי-פלסטיני; התנועה האיסלאמית עוררה את חשיבות הדת בתרבויות הערבית בארץ, חלק מן התמורה שחלה בארץ ובארצאות שאין דזוקה מוסלמיות; והציבור הערבי בארץ החל לגייס את עוצמתו הפלוטית כדי לצמצם את הפער החברתי-כלכלי ביןינו לבין הציבור היהודי בישראל. מציאות חדשה זו היא ביטוי לתהליכיים של מודרניזציה ולאומיות המתרכחים בחברה הערבית בישראל ובעמידים בפניה אתגרים על-שיוכיים ועל-מקומיים הנוגעים לחברה כולה. תהליכיים אלה העמידו מנהיגים מסווג חדש ויוצרים קואליציות חדשות, החזות קווים שיוכיים.

המציאות הארץ-ישראלית החדשה שינתה גם את כללי המשחק בין בדווים לבדווים-פלאהים בתחום הפלוטי המקומי. שוב אין לשכויות מונופול של ברזל על התנהלות הפלוטית. שוב אין אפשרות ליצור זהות מוחלטת בין השכויות השכתיות להצבעה בבחירות. כדי לעמוד מול המציאות המקומית החדשה של דמוקרטיה ביישוב הטרוגני, נוכחו מנהיגים מקומיים, בדווים ובדווים-פלאהים, כי עליהם למצוא דרכי להתחבר עם הצד השני למרות הטאבו התרבותי עתיק היומין. כדי להגיב על המציאות הארץ-ישראלית נרתמו מנהיגים מקומיים מקרוב שתי קבוצות התרבות להתרגניות פוליטיות ערביות ברמה הארץ-ישראלית. הירחותם זו נועדה הן כדי לענות על האתגרים הכלליים המעשיקים את החברה הפלוטית בישראל והן כדי לגייס את המפלגות העוביות הארץ-ישראלית למען הצלחתם הפוליטית ברמה המקומית. כך נוצרה בעירות הבודויות נגב שורה של קואליציות בין קבוצות בדוויות לקבוצות בדוויות-פלאהיות, תחת מטריה של מפלגה ארצית או בלעדיה, לצד רשימות מקומיות השומרות על הומוגניות שיווכית, בדווית-פלאהית או בדווית. הבודוים נזקקו אל מלאכת הבניה של קואליציות אלקטורליות לא רק בשל היותם מייעוט בחלק מן העיירות ולא רק בשל התגבשותן של מסגרות פוליטיות ארציות שחדרו אל הרמה המקומית, אלא גם בשל הדפוס המרחבי החדש הנגזר מן העיר.

המעבר אל העיירות הביא לשינוי גם אצל הבודוים עצם. בעבר, גור כל שבט בדוו בתחום נפרד. אך הפוריה הנוכחית ערוכה לפי מרחבים שבטיים נפרדים ובתוכם מנגנונים לפלאים ולחמולות, כך שככל ייחידה שיוכית שולטת ביחס מרחבית ממש עצמה. עם הכנסה

לעירות, במילוי הגדלותו שבHon, השתקעו יהדי ווצאי שבטים בדווים שונים. בין שבטים אלה הייתה תמיד תחרות, שלעיתים התפתחה לפרץ של איבה. התחרות בעבר נסבה זו על המנהיגות של תת-מטה והן על מנהיגות המטה כלו. כאשר מצאו עצם השבטים הבדווים באוטה עיריה, במציאות של תחרות דמוקרטית-אלקטורלית על עמדות הכוח הנובעות ממנה. כדי התערורה התחרות ארוכת השנים על הבכורה ועל עמדות הכוח הנובעות ממנה. כדי להשיג בכורה זו, הפעם בנסיבות תחילה אלקטורליים מודרניים, נזקקו השבטים הבדווים לכולותיהם של הבדווים-פלאחים היושבים באותו עיריות. מונעים על ידי התחרות התוך-בדוית, החשובה לבדוים אלו יותר מכל מניע אחר בחים הציוריים, הלא הללו אף כן המנהיגים הבדווים אל שכיניהם הבדווים-פלאחים ונתקשו את תמיכתם. שלא כמו בזמןם עברו, הפעם לא הייתה לא תמיכה מותך תחוות חובה ארוכת שנים של בני-חסות לפטרוניהם, בקואליציה ארעית לצורך מערכת בחירות, שבה נאבקים מנהיגי הבדווים כמעט בלבד. כך התרכשו הדברים, למשל, בבחירות בתל-שבע בשנת 1998 – שני המועדים העיקריים לראשות המועצה המקומית היו משבט אבו-ירקיק הבדוי, ורק זה שהצליח לגייס קולות רבים יותר מקרב הבדווים-פלאחים הוא זוכה בתפקיד הנכש.

תהליך דומה התרחש בעירה חורה, בבחירות המקומיות ביוני 2000. על ראשות המועצה המקומית התחרו שני מועדים בדווים משבט אלעטאונה: מוסא וטלאל. טלאל אלעטאונה ניסה לגייס את תמיכת השבט הבדוי-פלאחי ابو-אלקיעאן (שבט גדול למדי מבין השבטים היושבים בחוורה), נוסף על התמיכה שקיבל מחלוקת מבני שבטו. מוסא אלעטאונה, לעומתו, הסתמך בעיקר על תמיכתם של בני שבטו הבדוי. הקואליציה של טלאל אלעטאונה, המחברת בדווים עם בדווים-פלאחים, הייתה אמורה להניח לו את הניצחון, לו עדשה ביציפויות שתלו בה. אולם בסופו של יום הבחירות, ניצח דוקא מוסא אלעטאונה. נראה כי אנשי ابو-אלקיעאן הבדויים-פלאחים לא פעלו כאיש אחד, אלא נתקימו בהם מחנות פוליטיים שונים, וכך מצא כל אחד את דרכו אל מועדד אחר מבין המועדים הבדווים. במילים אחרות, עם הזמן מתברר כי במצבים פוליטיים מסוימים הזוזות השבטית אינה מחייבת, וכי אינטראטים אחרים גוברים ביום הבחירות.

המבנה של הפוליטיקה המוניציפלית, שנוהגה בו בחירה ישירה לתפקיד ראש הרשות המקומית, הקל על ייצירת קואליציות בעירות הבדוויות בנגב. במבנה שיווי מפוץל, שבו כל קבוצה שיווכית מבקשת לשמר על זהותה ועל האינטרסים המיוחדים לה, החלוקה בין בחירות ראש הרשות המקומית לבחירת חברי המועצה היא נוחה למדי. כל קבוצה יכולה להבטיח לעצמה ייצוג במועצתה, אך עם זאת ביכולתה להתארגן בקואליציה עם קבוצות אחרות כדי להבטיח השפעה על מדיניותו של ראש הרשות המקומית. השפעה זו היא חשובה, משום שרראש הרשות המקומית הוא זה אשר ממנה עובדים וחולש על הפעלת השירותים. ראש הרשות המקומית גם יצא נשכר ממעמדו – ביכולתוקדם את הקריירה הציורית שלו, ואולי גם את האינטרסים האישיים שלו ושל הקרים אליו מקרב בני קבוצתו השיווכית.

תיאור המיציאות הפוליטית החדשה שנוצרה בעיריות הבדויות בנגב, על הקואליציות האלקטורליות הבין-שיוכיות שבנה, לא באה למד כי המיציאות השיווכית מיטשטשת ונעלמת בקרב תושבי העיירות. המסגרת השיווכית עדין שרויה וקיימת. חיי היום-יום ממשיכים להתנהל על-פי זהות השיווכיות ועל-פי המיציאות שביניהם. כל שבט וכל פלאג לבודד ישבון. כל קבוצה שיוכית ממשיכה לסגור את שורותיה בפני זר ואחר. אין גם נאמנות נצחית לקואליציה בין-שיוכית זו או אחרת. קבוצה שיוכית מסוימת יכולה לעבורי מקואליציה מקואליציה מערכת בחירות אחת לשניה. והיו דברים מעולם, גם בתולדותיהן של קואליציות בחברה היהודית בישראל. אולם חשוב לציין, כי נפל דבר בחברה הבדוית המסורתית – נשבר הטאבו שהפריד בין בדוים-פלאחים, וכיום הם הולכים יחד לקואליציות, כדי להיאבק על השלטון המקומי על בסיס אינטראס פוליטי מזדמן.

א. קואליציות בדויות-פלאות ברהט ובתל-שבע

תשכבה של רהט, היישוב המקורי הגדל ביחסו של האוכלוסייה הבדוית בנגב, סייגו לעצם פרקטיקה של הקמת קואליציות אלקטורליות ושל חציית גבולות שיוכיים בחירות בבחירות, מיד עם המעבר ממועצה ממונה למועצה נבחרת. בשנת 1989, בחירות המקומות הראשונות,זכה בראשות המועצה המקומית ג'ומעה אלקצאי, מראש התנועה האיסלאמית, אף כי באותה עת היה ביישוב רוב לבדוים-פלאחים. המשך הכליל של התנועה האיסלאמית, המבקש להמעיט בחשיבותן של מיציאות שיוכיות, בוודאי סייע לחבר בין בדוים-פלאחים לבדוים. הצלחתו של ג'ומעה אלקצאי נבעה גם מכך שהצליח ליצור לעצמו דימוי של לוחם למען זכויות הבדוים, ובהיעדר מנהיגות אלטרנטיבית בקרב הבדוים, האמיןו הכל בזמןו, שבABILITYו הנחרצת ובהתבטאותו חסרות המרא כ לפני הממשלה, הוא אכן יצליח במקומם שארחים נכסלו. אך גם לפוליטיקה המסובכת של רהט היה חלק בתנועה אלקטורלית זו. הצלחתם של ג'ומעה אלקצאי ושל התנועה האיסלאמית נבעה מהמבנה השיווני של אוכלוסיית היישוב. חמישה שבטים גדולים פעילים בתחום האלקטורייט בראט על מועצת העיר וראשותה – ארבעה בדוים (אלחויל, אלטורו אבו-צהיaban ואלאפינש) ואחד בדווי-פלائي (אלקרינאו) – והם נוהגים להעמיד נציגים משל עצםם להתמודדות על ראשות המועצה. המתמודדים העיקריים הם השבט הבדוי אלהויל והשבט הבדוי-פלאי אלקרינאו. השבט הבדוי-פלאי אלעוברה, שהוא מקימי הרשונים של היישוב ואחד השבטים הגדולים שבו, לא משתף באופן פעיל במאבק על הבכורה המוניציפלית, והוא מתרכז בפועלות כלכליות ענפה במטרה לצבור משאבים. מוצאו של ג'ומעה אלקצאי הוא מן השבט הבדוי אלאפינש, הקטן מבין שלושת שבטי הבדוים ברהט, והוא נמנה עם חמולת קטנה וחסורת השפעה. בפילוס דרכו הפוליטית, התמקד ג'ומעה אלקצאי בගיוס אלקטורי של השבטים הקטנים והחמולות הקטנות, והופיע כנציג התנועה האיסלאמית התומכת בחלים. הוא הבטיח סיעע, הן ברמה השכונית והן ברמה המשפחה (ביחוד לנזקי סעד). הקואליציה שבנה אלקצאי ככלה בעיקר מצעדים בדוים-פלאחים, אך גם רבים נמנעו עם תומכיו.

כבר בבחירות בשנת 1989 התגלתה בדפוסי הצביעה של חציית גבולות שבטים. דבר המעיד על ירידת כוחו של הפרימאט השינוי בתנהגות הבוחרים באוכלוסייה הערבית-בדוית. קיימות עדויות, כי דוקא בני שבטו של ג'ומעה אלקצאי הצביעו עבור מתחרו, פיצל אלהויל הבדוי וטלאל אלקרינאווי הבדוי-פלאחי. אנשי אלקרינאווי פיצלו אף הם את כוחם האלקטורי, ורבים מהם הצביעו עבור מועמדים של שבטים אחרים. לעומת זאת, כאשר טלאל אלקרינאווי גבר על ג'ומעה אלקצאי בבחירות של 1993, נמצא לעומת זאת, כאשר טלאל אלקרינאווי שחצאו את הקווים השיווכיים ובחרו במועמד הבדוי-פלאחי טلال כי היו אלה הבדואים שחצאו את הקווים השיווכיים ובחרו במועמד הבדוי-פלאחי בהיותם אלקרינאווי. תופעה דומה התרחשה גם אצל בני שבט הבדוי-פלאחי אלעוברה. בהיותם דתיים, תملכו אומנות וביט מבני אלעוברה, בבחירות של שנת 1993, דוקא בג'ומעה אלקצאי הבדוי, אך חלק מהם הצביע עבור הרשימה הקומוניסטית החדשה (רק"ח), שרוב בוחריה בעיר זו באים משבט זה. התמייה בראשימת רק"ח בקרב אנשי אלעוברה היא ותיקה וקדמה לתמיכת הגוברות והולכת בתנועה האיסלאמית.

בבחירות המקומיות בשנת 1993, בעקבות הייערכות בין-שבטיות וחציית גבולות שבטים, התהפכו היוצאות. לקרה בחוiotות אלה הגיעו אנשי אלהויל הבדואים ואנשי אלקרינאווי הבדואים-פלאחים – ריביטים מושבעים בבחירות של שנת 1989 – להסכם על התמודדות משותפת. זאת, מתוך חשש מפני האפשרות שה坦נווה האיסלאמית, ובמיוחד ג'ומעה אלקצאי, יוכל שוב בשליטה על המועצה המקומית. לאחר הבחירות כמה קואלייציה של שתי קבוצות שבטיות גדולות אלה, יחד עם הפלג הבדוי אבו-צחאיון ועם מועמד מקרוב השבט הבדוי אלטורי. כבר אז פתרו השותפים את הבעיה של קואלייציה מרובעת בין-בדואים-פלאחים לבדוים על ידי הנחת הסדר של רוטציה בראשות המועצה בין מנהיגי ארבע הקבוצות השיווכיות, כאשר מספר הבוחרים בכל קבוצה קבוע את סדר הרוטציה ואת משך הכהונה. טלאל אלקרינאווי הפלאחי כיהן ראשון במשך שניםים וחצי, אחריו – פיצל אלהויל הבדוי, ולאחריהם – שני ראיי הרשימה הבדואות האחרות. הדבר מלמד, שקייםת אפשרות של חציית הגבולות השיווכיים ושל שיתוף פעולה פוליטי בין-בדואים-פלאחים לבדוים, לצורך מאבק שאין רק על משאבים אלא גם על הצבא והתרבות של החברה הבדואית כולה. עם זאת, הרוטציה המרובה מעידה גם על היעדר אמון בין כל אחד ממרכיבי הקואלייציה ועל תפיסה בסיסית, לפיה ניתן לטעון רק על בן הקבוצה השיווכית כאשר מדובר בשליטה על משאבים. מערכת הבחירות של שנת 1993 ברהט העידה בעליל על האמנציפציה של הבדואים-פלאחים, כאשר תפקיד ראש הרשות עבר ברוטציה בין ארבע הקבוצות השיווכיות שהרכיבו את הקואלייציה. לאחר אותן בחירות, מילא את התפקיד איש אלקרינאווי, עתה שותף מלא בברית הבין-שבטית בין-בדואים-פלאחים לבדוים, פטונייהם לשעבר.

בנ-החסות אכן השתחררו מפטונייהם ההיסטוריים. בראטה, כמו גם ביישובים אחרים, הבדואים-פלאחים, שהיו עד לא מזמן בבחינת אристיהם של הבדואים, זכו הודות להקמת העיירות והודאות לסדר הדמוקרטי שהונח בהן לעומת זאת ההחלטה המוניציפלית, למורת ווחם של הבדואים. לבדוים לא נותר אלא לקבל את ההכרעה הדמוקרטית, להרחק שינויים ולנסות את כוחם בדרלים של שיתוף פעולה, כדי לא להחמיר את המשאים הכרוכים בניהול השלטון המקומי.

ביוויל 1991 הגיעו תושבים בדוים ובדוים-פלאחים מטל-שבע עתירה לבג"ץ. הם ביקשו לבטל את המועצה הממונה ולהופכה למועצה מקומית נבחרת. מיד לאחר שבית המשפט העתר לتبיעת הבודדים, והחלו הכנות לבחירות למועצה המקומית, נשלחה השותפות בין הבודדים לבודדים-פלאחים, ופרש ביניהם מאבק אלקטורלי שהגיע לשיאו ביום הבחירות בשנת 1993. בבחירות נתמנה לראשות המועצה המקומית סאלם ابو-רכיק, כשהוא נominated בידי קואליציה שרוב חברי הם בדוים-פלאחים. שיטוף זה בין שתי הקבוצות היה מבוסס על הסכם רוטציה, לפיו במחצית השניה של הקדנציה יכהן כראש מועצה בדווי-פלאי – קאסם ابو-סוריחאן. התחרויות הולידה במקרה זה שיתוף קואליציוני. בבחירות של שנת 1998 נמשך השיתוף בין בדוים לבודדים-פלאחים, והוא בא הפעם לידי ביטוי באמצעות חלוקת תפקידים בין שתי הקבוצות.

ב. קואליציה בדוית-פלאית בסייעת כסיפה

בעירה כסיפה הבודדים-פלאחים מהווים רוב מכריע, ובתוכם יש רוב לשבטי אלקלאעיה. חמולת ابو-עג'אג', מוצא בדווי-פלאי מצרי, הייתה בת חסות של שבט ابو-רביעה, שרובו מתגורר באזור כסיפה ומייעטו בתחום המוניציפלי של כסיפה. בבחירות שהתקיימו בספטמבר 2000 התחרו שלושה מועמדים: סאלם ابو-רביעה הבודוי; סלים אבו-חמיד, איש שבט זברקה, משכתי אלקלאעיה; ואحمد ابو-עג'אג', נציג התנועה האיסלאמית. בסיבוב הראשון לא עבר איש מבן המועמדים את אחוז החסימה. באוקטובר התקיים סיבוב נוסף, שבו התחרו המועמד הבודוי והמועמד הבודוי-פלאי, נציג שבטי אלקלאעיה. המועמד הבודוי הוא שזכה בבחירות, הודות לתמיכה מסיבית של אנשי ابو-עג'אג', הבודדים-פלאחים. לתמיכה זו יש שתי סיבות. האחת – החסוטות ההיסטורית של השבט הבודוי ابو-רביעה על חמולת ابو-עג'אג' הבודית-פלאית לא פסה מן העולם, והיא עומדת למנהיגי ابو-רביעה גם במסגרת משטר מודרני ובעת בחרות מוניציפליות. והשנייה – התחרות הפנימית בין ענפים בדוים-פלאחים שונים. במסגרת תחרות זו העדיפו אנשי ابو-עג'אג' לתמוך במועמד בדווי, שעמו הם קשורים באופן היסטורי, על פני קבלת מרותו של איש משכתי אלקלאעיה. אותה תחרות פנימית בקרב הבודדים-פלאחים הקיפה גם את שבטי אלקלאעיה עצם, וחלק מהם תמכו במועמד הבודוי. כך פעלה כסיפה קואליציה המחברת בדוים ובדוים-פלאחים ובראשה עמד בדווי, למרות שהבדדים מהווים מיעוט קטן בעיר. נראה כי למרות שתפקיד העיר הביא לאמנציפציה של הבודדים-פלאחים, הם עדין מקבלים על עצמם, במידה מסוימת ובכמה מן העירות הבודיות, את פטרונותם של הבודדים בתחום הניהול המוניציפלי.

ג. בכורה בדואית-פל את | בלקיה ובעורע

בעיריה לקיה לא העניקו הבדואים-פלאחים את הבכורה למועדם הבדוי. הזוכה בבחירות לתפקיד ראש הרשות המקומית בבחירות של ספטמבר 2000 היה מועד התנועה האיסלאמית, איברהים أبو-מחארב – בדו-פלachi, בן לחמולה שהייתה בעבר בת חסותו של השבט הבדוי קדריאת אלצאנע. בעת מסע הבחירות ציפו מנהיגי השבט הבדוי כי הבדואים-פלאחים בלקיה יתמכו במועד הבדוי ח'אלד אלצאנע. אולם לא כך היה הדבר. המצביעים הבדואים-פלאחים, למורת הנסיבות קודמות, העיבו את תמייכתם אל המועד הבא מקרובם. החסות היחסוטרייה לא עמדה לבדוים הפעם, כפי שקרה בസיפפה. הזחות הבדואית-פל את | גברה, וימה גם הזיקה לתנועה האיסלאמית, הרוחת במיוחד בקרב הבדואים-פלאחים.

בעורע קיימים רוב בדו-פלachi מקרים, המורכב משני שבטים גדולים – أبو-עראר וабו ג'אמע. הבדואים הם מיעוט ביישוב, ורוב הבדואים של שבט أبو-קרינאת ושבט أبو-ג'יעיד מתגוררים מחוץ לעורע ואינם משתתפים בבחירות. המועמדים לתפקיד ראש הרשות המקומית בבחירות 2000 היו משבט أبو-עראר הבדוי-פלachi – נאיף أبو-עראר וטליב أبو-עראר. טלב זכה בבחירות. בغال מספרם הנמור, לא הציגו הבדואים מועד משל עצם, ביזודם כי לא יכולים להשפיע באופן מכריע על תוצאות התחרות האלקטורלית בין שני המועמדים הבדואים-פלאחים. בעורע, לעומת, לעומת כסיפה, לא נתקימו תנאים לבחירתו של מועד בדו. בעוד שבസיפפה יש לשבט أبو-רביעה עמדת כוח ניכרת, למורת היותו מיעוט בתחום העירה, הרי שבעורע השבט הבדוי-פלachi أبو-עראר הוא המחזיק בעמדת כוח פוליטית, שבאה לו מכוח מעמדו הדמוגרפי והכלכלי.

סיכום ומסקנות

בפני האוכלוסייה הערבית-בדוית בנגב עומדות עתה שתי חלופות של מגורים ושל חיים במרחב המורחבי של החבל. הchlופה האחת היא זו המסורתית, המתקיימת בפזרה – חלופת המקבץ ההומוגני, חמולתי או שבטי, המפרידה בין בדוים-פלאחים. כמחצית מן האוכלוסייה הערבית-בדוית מקיימת אורה חיים זה ומהווה את הנדבך הכספי באוכלוסייה.chlופה זו שומרת על הדפוסים התרבותתיים המסורתיים, ובטיחה מידה ניכרת של אוטונומיה שיווכית למרחב נתון, מאפשרת להמשיך בעיסוקים המסורתיים, חקלאות ומקנה, ומחזקת את התביעה על החקלאות. עם זאת, עד כה לא הבטיחהchlופה זו שירותים וראויים, ואין היא נותנת פתרון נאות לזכרכי הדיור, מאחר שירותיים אלה לא זכו להכרה מצד המדינה. הארגון הקורי 'המועצה האזורית ליישובים הבלתי-מוסכרים בנגב' מנהל מאבק להכרה באוטם ישובים. אם מאבק זה יצליח, והישובים הכספיים שבפזרה הבדוית יוכרו על-ידי המדינה, תישמר ההיבולות בין בדוים-פלאחים בנדבך הכספי.

chlופה השנייה מהווה את הנדבך העירוני של האוכלוסייה הערבית-בדוית. בכל החברות המודרניות הנדבך העירוני אמרור ליצג את הפיתוח ואת הקדמה. העיר מחוללת את המודרניות והיא גם פרי יצירתה. זאת שאנו מי שתכננו את העיירות הבדוית בנגב, גם אם שיקולים אחרים הם שהביאו להקמת הערים. משקמו הערים, יש עניין לשוב ולהעניק כיצד הן השפיעו על החברה הבדוית. למרות שהדברים לא נעשו כהלה מבחן התכנון הפיזי – ובעיקר מבחינת ההש侃ות בתשתיות, בשירותים חברתיים ובמרקומות תעסוקה – הרי שלעיירות אלה היה, וכנראה ימשיך להיות, תפקיד מרוחיק לכט בעיצוב חדש של החברה הערבית-בדוית. ראשית, הערים נתנו ביוטי מוחשי ומעשי לאמנציפציה של הבדוים-פלאחים – תהליך בעל חשיבות בלתי מובלטת. מדינה המאמצת לעצמה משטר דמוקרטי פתוח לכל וערכיהם הקיימים בזכויות היחיד, יש לראות באמנציפציה של הבדוים-פלאחים את אחד התהליכי החשובים. תהליך האמנציפציה אומנם הנץ עוד קודם, אך לית מאן דפליג שהקמת הערים והנסיבות שבהן התרחש אכלוסן האיצו את התהליך. לכן, למרות הביקורת על דרך התכנון של הערים, על האמצעים לפיתוחן ועל אופן ניהולן, יש מקום לצוין את חלון של הערים באחד התהליכי החברתיים המהפכנים שהתחוללו בישראל בקרב האוכלוסייה הערבית.

ראוי להדגיש, כי עצם קיומן של שתי חולופות אלה הוא דבר שיש לבורך עליו. האוכלוסייה הערבית-בדוית, על שני מרכיביה הראשיים, שוב אינה הומוגנית מבחינה יחסית אל מקומה בציויליזציה המודרנית שהתחילה בישראל. ישנו אלה, בעיקר בין הבדואים אך גם בין הבדואים-פלאחים, אשר מעדיפים לשמר על המבנה המסורתית, על כל המשותמע מכך מבחינה יישובית-מרחבית. אלה מבקשים לעצם את החלופה הכפרית בפזרה. לעומתיהם, ישנו המבקשים לעצם את החלופה העירונית או נאלצים לאזען אותה. מן הבחירה בחולופה העירונית משתמע אומנם ויתור על אורח החיים המסורתית לטובה אורח חיים אחר, בלתי מגובש עדין ונפתח כמאים, אך היא טמונה בחובבה סיכוי לדורות גג, לשירותים חברתיים, תהא אינוכותם אשר תחאה, ואולי גם לרווחה כלכלית. הערים בישראל הן בעיקר ערים יהודיות. גם בערים אלה וגם בערים המערובות, שביהן גור רוב יהודי עם מיעוט ערבי, אין הבדואים העוקרים אליהם מוצאים נסיבות חברותיות, כלכליות ותרבותיות נוחות. גם בצפון הארץ אין בדווי הגליל רווים נחת בשכונות שהקימו בשולי כפרים ערביים. העירה הבדואית בנגב, הגט שהחכים בה עדין רצופים קשיים ועוולות, היא יושב הנמצא בשליטת האוכלוסייה הערבית-בדוית, בין אם ממוצא בדווי ובין אם בדווי-פלachi.

בעירה הבדואית יכולים שני המרכיבים, בעיקר הבדואים-פלאחים, למצוא אפשרות מוגרים.

על פי המצב השורר בעיירות הבדואיות בנגב נראה, כי למעט העיר רהט, רוב העיירות הן בבחינת חולופה פרברית ולאו דווקא עירונית ממש. וכך, הולך ומסתמן בחבל הארץ זה מערכ יישובים היררכי מבחינת האוכלוסייה הערבית-בדוית. בבסיסה של ההיררכיה נמצאים הבדואים הבלתי מוכרים שבפזרה. מעליהם נמצאות העיירות הקטנות שהוקמו ביוזמת הממשלה, ומתגוררים בהן בדוים-פלאחים ובדואים. רהט ניצבת בראש ההיררכיה של יישובי הבדואים בנגב, למרות שמבחרינה תפוקודית היא עדין חוסה בצללה של באר-שבע. רהט אינה ורק היישוב העירוני הגדול ביותר מבין היישובים הבדואים בנגב, אלא גם המגוונת ביותר מבחינת ההרכב השיווי של תושביה, והעירונית ביותר מבחן היעוץ השרתיים והמבנה המוסדי של השלטון המקומי. ואכן, בשנים האחרונות הבדואים בנגב, בשל אופייה העירוני הholk ומפתחה, רהט משמשת יעד לבדואים-פלאחים ולבדואים ממוקומות שונות בצפון-מרכז הנגב.

יש לציין, כי בمعרך ההיררכי של היישובים הבדואים קיימת שוניות מבחינת ההרכב השיווי של התושבים. בכפרים הלא-מוסדים קיים רוב בדווי מובהק, כתוצאה מעבר הבדואים-פלאחים לעיירות. לחילופין, בחלק מן העיירות יש רוב משמעותי לבדוים-פלאחים. באופן כללי ניתן לומר, כי כתוצאה מהקמת העיירות יש לבדווי ולbedoוי-פלachi המבוקש להמשך להתגורר בנגב היעוץ מגוון של מקומות מגורים במערב ההיררכי של יישובי הבדואים בחבל הארץ זה. ואם אין הוא מסתפק בהיעוץ זה, עדין פתוחה בפניו האפשרות להתגורר בעיר באר-שבע – נדבר נוסך בمعרך היישובי הפתוח לפניו, שעד כה רק מעתים בחרו בו. בקרב התושבים הערבים המעתים הגרים בבאר-שבע גדול חלקם של העربים מצפון הארץ וממרכזו.

ההרכב השיווי בנבדקים השונים של ההיררכיה היישובית מלמד, כי מן הסתם ימשיכו בדוים-פלאחים רבים להעדיין את היישובים העירוניים, וחילוקם בהם יגדל. הבדואים,

לעומת זאת, עשויים להמשיך ולהימנע אל הנדבן הכספי. לאחר שהמדינה השקיעה עד לאחרונה את עיקר המאמץ בפיתוח היישובים העירוניים, יוצאים הבדואים-פלאחים נשכרים, בהשוואה לבדואים, מבחינת היעוץ של מקומות המגורים העומד לרשותם. ראו, אם כן, שהאמונים על קביעת מדיניות התכנון עבור האוכלוסייה הערבית-בדונית ייקחו תשומת לבם את התוצאות שיש להתקנות המתמשכת ביישוב העירוני. בקשטים החוזרת ונשנית של הבדואים שלא הגיעו אל העיירות להקים עבורים יישובים כפריים הומוגניים, אשר יישאו אופי מסותתי מבחינה חברתית וככללית ויאפשרו שירה על אוטונומיה שיוונית, נובעת מן הרצון להימנע אל הקרקע ואל אורח החיים הנגזר מן המבנה השבטי. השירה על אורח חיים זה החשובה במיוחד לבדואים, ובכך אין הם שוניים מאותם יהודים אשר ביקשו להקים לעצם בעשורם האחורי יישובים קהילתיים, החלופות כפריות לערים שמהן יצאו. בשני המקדים מדבר בבחירה באורה חיים הנגזר מוגדל היישוב, ממיומו ומהרכבת אוכלוסייתו. הקמת יישובים חדשים לבדואים הנגב או הכרה ביישובים הכספיים שלא הוכרו עד כה הן עדין בבחינת אתגר העומד בפני קובעי המדיניות. בשנת 1998 נפלה הכרעה מדינית בנושא זה – ממשלה ישראל אישרה, באמצעות ועדת השרים לענייני בדוים, הקמת חמשה יישובים כפריים חדשים עבור האוכלוסייה הערבית-בדונית בנגב ואף קבעה את מיקומם. יישובים אלה, הנושאים בינו לבין שמות זמניים, ממוקמים בתוך המתחם של שבטי הבדואים ועתידיים לשמש אותם, למרות שלא הוצהר על כך. היישוב המוצע מרועית, מצפון לכסייפה, נמצא בתחום המתחם של תחת-המטה הבדואית ט'לאם. היישוב המוצע תראבין, המיעיד לקום מדרום-מזרחה לרעה, נועד לאקלט ארבעה שבטים בדוים של מטה תראבין, המפוזרים עתה בארכעה מקומות שונים. היישוב המוצע בית פלט, המתוכנן לקום מדרום לכיביש באר-שבע-דימונה, נועד לשבטים בדוים מחת-המטה קדריאת, המתווכן לקום מדרום לערוור וכיביש באר-שבע-דימונה. היישוב המוצע הוואשללה, המתווכן לקום מדרום לקיבוץ רביבים, נועד לבני המטה כפי שמלמד שמו הזמני, לשבט הבדואי אלהוашלה. שבט זה נמנה אף הוא על תחת-מטה קדריאת, אך אנשיו מבקשים להתגורר ביישוב משל עצם, והדבר אושר על-ידי גופי התכנון. היישוב המוצע באר-חיל, המיעיד לקום מדרום לקיבוץ רביבים, נועד לבני המטה הבדואי המתווכן, שיישוב בעיקר על-ידי בדוים. חמשת היישובים המוצעים ירחיבו את הנדבן הכספי המתווכן, שיישוב בעיקר על-ידי בדוים. ההיעוץ של מקומות מגורים כפריים גדל, וכך יוכל הבדואים להיחלץ מן הלחץ של תהליך העיר. הפעור הגאוגרפי בין שתי קבוצות התרבותות עתיד לגדול – הבדואים-פלאחים ימשיכו להתרכז ביישובים העירוניים, ואילו הבדואים שבפזורה יעדיפו את צורת היישוב הכספי.

מלבד לחמשה יישובים כפריים אלה, שיוכלו על-ידי קבוצות בדוים, הוכר במהלך שנות 2000 היישוב הבדואי-פלאחי דרייג'את, מצפון מערב לעיר ירד, ליישוב כפרי. עד אז נחשב יישוב זה לבתי מוכר, והוא היישוב הבלתי מוכר הראשון בגב אשר זכה להכרה רשמית. הכרה זו עשויה לחזק את התביעה להכיר גם בשאר היישובים הבלתי מוכרים שבפזורה. אם תתקבל התביעה, הדבר עשוי להרחב עוד יותר את הנדבן הכספי.

תהליך העיר בגב הביא בעקבותיו הפרדה אוגרפית גדולה והולכת בין בדוים-פלאחים. גם השוני באורחות החיים, מן הבחינה החברתית-תרבותית, חזק את

ההפרדה בין שתי קבוצות המוצא. אוטם בדווים אשר וראו במסורת גורם רב-חשיבות לא יכולו להשלים עם המעבר לעיריות, לצד הבדוים-פלאחים, והחליטו להשאר בפזורה ולדרוש לעצם יישובים נפרדים – יישוב לכל שבט או לכל פל-שבט. הם ממשיכים לקיים את המסורת הבדוית, ובזה בעת גם ממשיכים להיאבק על אותן קרכעות שם וראים עצם כבעלהן. המאבק על הקרכעות והמאבק על "יהודיות" מרחכית עברו הקבוצה השיווכית חבו ייחד, כדי לשמר על יסודותיה של החברה הבדוית המסורתית, מבחינה מרחכית-תרבותית, גם ביום אלה, ימים של תמורה מבנית וחבת היקף.

לעומת הנוחרים בפזורה, יצרו תושבי העיירות נדבן מרחבי-חברתי חדש בחברה הבדוית בנגב – הנדבן העירוני. התושבים בעיירות פורצים בהדגה את המתקנות המסורתית. בעיירות, ובמיוחד בעיר רהט הגדולה שבזהן, ממשיכה להתקיים היבידות חברתיות-תרבותית בין בדווים-פלאחים, זו מוצאת את ביטוייה בהפרדה מרחכית של מגורים ובהימנעות מנישואין בין-קבוצתיים. כמו כן נמשכת במלוא עוזה התחרות הפוליטית בין הקבוצות השיווכיות. אך עם זאת, מתנהلة בין הקבוצות משא ומתן, ואף קמות מסווגות פוליטיות בדמות קואלייציות אלקטורליות החוצות גבולות שיוכיים. קואלייציות אלה מושתתת על חלוקת משאבים בין הקבוצות השונות וمبرיאות ליחס עבודה בין אנשייהן בזירה המוניציפלית. קביעת ההרכב של סגל הרשות המקומית, אף היאמושפעת מן המוסיפות הקואלייציוניות שקמו למטרת בחירות. עובדות אלה יוצרות רשותות חדשות לניהול החיים המקומיים. החיים בעיירות אומנם מלאים תחרות, ולא אחת גם ריב ומדון על רקע הפיצול השיווכי של תושביהן, אך הצורך לחוות בכפיפה אחת מחייב לפטור בעיות, מלא אחר צרכיהם, להבטיח אינטגריסים, ובუקר להציג הישגים אישיים וקבוצתיים. החיים בצוותא גורמים לעיתים קרובות לשינויים בדפוסי ההתנהבות החברתי, אשר עם הזמן מחוללים תמורה תרבותית מבנית. מבעוד לפרקמה של ניהול החיים המוניציפליים, נראה תחילה של תמורה בה הבדוים-פלאחים עברו, ועודין עברו, אמונציפציה פוליטית מלאה ביישובים העירוניים החדשניים וועשיהם בה שימוש לצורכייהם. בתחלת הדרכם, הם נהגו כך כאלו כפאם שד, אך יש לקוות שעם הזמן יחלו לפעוף יחסים חברתיים מבעוד מהיצות השיווכיות המסורתית שבין שתי קבוצות המוצא הראשיות בקרב האוכלוסייה הערבית-בדוית בנגב. המציגות העכשוויות בעיירות הבדויות בנגב עשויה להיות תחילתה של תמורה זו, שמלאה היקפה עדין סמי מעינו של המתבונן הפסיכימי.

רשימת מקורות

ראיונות

abbo-עדיסאן, ס' – היה בחיו משורר וזקן חמולת ממתה אלעוזומה. התקיימו עמו ראיונות רבים בנושא העימות בין בדואים לبدوים-פלאחים.

אלענאן, מ' – ש'יך', מוח'תאר השבט הבדואי אלסואעד, בעל ידע רב בתולדות שבטו. התקיימו עמו ראיונות במועדים שונים.

אפרתי, ד' – שימש כראש מועצה ממונה בעיירה חורה. רואין בתאריך 24.9.98.

בר-צבי, ש' – חוקר התרבות של בדוי הנגב התקיימו עמו ראיונות במועדים שונים.

מרואיניים שונים, בעיקר מקרב הبدوים-פלאחים, אשר ביקשו שלא לציין את שמם.

ספרים ומאמרים

אלחאג', מ', ורוזנפלד ה', 1990, השלטון המקומי הערבי בישראל, המכון ללימודים ערביים, גבעת חביבה.

אל-חאל', מ', לויין-אפטהיין נ', וסמיונוב, מ', 1994, העربים בשוק העבודה בישראל, מכון פלורסה היימר למחקרים מדיניות, ירושלים.

אלעארף, ע', 1936, שבט הבדואים במחוז באר-שבע, דפוס שניוני, תל-אביב.

בן-דוד, י', 1982, שלבים בהתפתחות היישוב הבדואי הספונטני מעבר מנוזחות-למחוצה להתיישבות קבוע, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים.

בר, א', 1985, בדוואים מול פלאחים – תהליכיים חברתיים בהתיישבות הקבע, המחלקה לגאוגרפיה, אוניברסיטה בן גוריון, באר-שבע.

בר, ג', תשל"ג, ערבי המזורה התייכון, הוצאה הקיבוץ המאוחד, תל-אביב.

גורוסמן, ד', תשנ"ד, "הפלאה והבדוי בשולי המדבר, מערכות היחסים ואסטרטגיות קיום", בתוך: מאיר, א' וד' גורוסמן (עורכים), היישוב הערבי בישראל, תהליכיים גאוגרפיים, הוצאה אוניברסיטת בר-אילן והאוניברסיטה העברית, עמ' 47-21.

מדינת ישראל, משרד המשפטים, חוק רכישת מקרקעין בנגב, הסכם השלום עם מצרים, תש"מ-1980.

מרקם ע', 1974, החברה הבדויה בנגב, הוצאה רשפים, תל-אביב.

קרסל ג', 1970, "ನಿಶ್ವಾಯಾ ಅಲಾದು-ಉಮ ಬಗ್ಯಾರಿಶ – ಅಸ್ಪಕ್ತಿಗಳ ಶ್ಲೋ ವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ", המזורה החדש, כרך ಕ', ಛಂಬಂತ ಮಸ' 1, ಉಮ' 51-20.

קרסל, ג' מ', 1972, "תמורות בחברה בדויה מתיעירות: המקורה של קריית-ג'ואריש", רשימות בנושא הבדואים (III), מדרשת שדה-בוקר: בית-ספר שדה, עמ' 42-26.

קרסל, ג' מ', 1976, פרטיות לעומת שבטיות: דינמיקת של קהילת בדוים בתקופה התיעירות, תל-אביב: הוצאה הקיבוץ המאוחד.

קרסל ג' מ', 1995, סיכום פגישות: הוועדה לבחינת המטריות המוניציפליות ההולומות לעיירות המועצות האזוריות חורה ולקיה, המנהל לשטון מקומי, גף לניהול מוניציפלי – משרד הפנים, 8.07.1995.

Brhane, M., 1977, *Narratives of the Past, Politics of the Present Identity, Subordination and the Haratin in Mauritania*, Ph.D. dissertation, The University of Chicago.

ב תהליך העיר בקרבת האוכלוסייה הערבית-בדוית נגבי קיימים הבדלים משמעותיים בין שתי קבוצות המוצא הראשיות של אוכלוסייה זו – הבדוים והבדוים-פלאחים – הנבדלים אלה מחלוקת חברתיות-תרבותית. עד ראשית שנות השבעים היו הבדוים-פלאחים בני חסותו של הבדוים. בעקבות ההקמה של העיירות הבדויות החדשות נגבי היו אלה הבדוים-פלאחים אשר נטו יותר מן הבדוים לעבור אל העיירות החדשות. בעיירות אלה זכו הבדוים-פלאחים לבשלות על קרקע לבניית מגוריהם, דבר שבדרך כלל נמנע מהם בתחום המגורים המסורתיים של האוכלוסייה הערבית-בדוית. כמו כן, זרוו החיים בעיירות החדשות את תהליכי האמנציפציה של הבדוים-פלאחים מחסותו של פטרוניהם לשעבר הבדוים, תהליכי שהחל עוד קודם לכן בעקבות היציאה למקומות חוץ. המגורים בצדותה של שתי קבוצות המוצא בעיירות החדשות, בהן מתקיימת מסגרת מוניציפלית, עשו את הבדוים-פלאחים לבני-תגורות אך גם שותפים במשחק הדמוקרטי של השלטון המקומי. בעבר, עת ישבו הבדוים-פלאחים מחוץ לעיירות, הם היו מנועים מכח ומוסרות השליטה הפנימית היו בידי המנהיגות הבדוית. מעטים המוחזק של הבדוים-פלאחים בעיירות החדשות היה בין הגורמים שהתריעו בדוים מלהשתקע ביישובים אלה. כך הפך חלק מהעיירות לזרה בה האוכלוסייה הבדוית-פלאית היא בעל משקל חברתיopolיטי רב.